

Aký režim sa formuje na Slovensku sedem rokov po?
Ekonomika a privatizácia.

Ivan Mikloš

Úvod

Slovenská ekonomika dosahuje napriek turbulentnému a veľmi rozporuplnému politickému vývoju a napriek dosť pochybnému zahraničnopolitickému imidžu relatívne veľmi pozitívne makroekonomické výsledky. Takmer všetky ekonomické analýzy renomovaných komerčných aj nekomerčných finančných a výskumných inštitúcií sa zhodujú v tom, že tieto výsledky sú prekvapujúce a po roku 1992 neočakávané. Pôvodné prognózy boli omnoho pesimistickejšie najmä z dôvodu očakávaných dôsledkov rozdelenia bývalej federácie, ako aj v dôsledku očakávaného ekonomického voluntarizmu neštandardných Mečiarových vlád. Medzinárodné porovnanie makroekonomických indikátorov najvyspelejších postkomunistických krajín je uvedené v nasledovnej tabuľke.

Tab. č. 1

Makroekonomické indikátory krajín V4 a Slovinska

	SR	ČR	MR	PR	Slovinsko
HDP 1993	- 4,1	- 0,9	- 0,8	3,8	1,0
1994	4,8	2,6	2,0	5,2	4,0
1995	7,4	4,8	1,6	7,0	5,0
1996	6,0	4,3	0,5	5,5	2,5
Inflácia 1993	23,2	20,8	22,5	35,2	32,0
1994	13,4	10,0	18,8	32,3	19,8
1995	9,9	9,1	28,2	27,8	12,6
1996	5,4	8,8	24,0	21,2	10,2
Nezamestnanosť 1993	12,2	3,9	11,3	14,0	15,2
1994	13,3	3,8	10,2	14,4	14,2
1995	13,1	3,6	9,3	13,3	14,4
1996	12,8	3,1	11,0	14,0	13,5

Zdroj: Národné štatistiky, OECD (HDP za rok 1996), World Bank, Business Central Europe

Vyššie uvedené makroekonomické výsledky spolu so semiautokratickým charakterom vlády V. Mečiara vedú niektorých pozorovateľov k tomu, že slovenskému systému dávajú prívlastok "singapúrsky" - teda systém s čiastočne autoritatívnym politickým a liberálnym ekonomickým charakterom. V nasledovnom texte sa pokúsime ukázať, či je táto hypotéza pravdivá.

V literatúre aj v praxi existujú rozmanité klasifikácie ekonomických systémov. Najhrubšie členenie, podľa koordinačných a organizačných princípov, je na systémy zvyklostné (v ktorých o tom, kto čo vyrába rozhoduje tradícia), trhové (výroba a spotreba je určovaná dopytom a ponukou najmä na základe voľných cien) a centrálne plánované (administratívne prikazovací systém). Z hľadiska prevažujúcich vlastníckych vzťahov ide zase buď o prevahu súkromného vlastníctva v ekonomike (kapitalizmus), alebo prevahu štátneho vlastníctva (socializmus). (Michal /4/). Z hľadiska tejto klasifikácie je evidentné a nesporné, že Slovensko je tranzitnou krajinou na ceste od centrálne plánovanej ekonomiky s prevahou štátneho vlastníctva k trhovej ekonomike s prevahou súkromného vlastníctva.

Takéto hrubé vymedzenie samozrejme nie je postačujúce, pretože existuje veľa typov trhových systémov, s rôznymi inštitucionálnymi, systémovými a vecnými charakteristikami a zvláštnosťami. Okrem toho platí, že aj vyspelé trhové ekonomiky sa vyvíjajú, dochádza v nich nielen ku kvantitatívnym, ale aj kvalitatívnym zmenám. Líšia a menia sa formy a rozsah štátnej regulácie, formy a metódy menovej a fiškálnej politiky, miera a formy zdanenia, sociálne zabezpečenie, otvorenosť ekonomiky, úloha odborov v ekonomike, vzťahy medzi štátom, odbormi a zamestnávateľmi, decentralizácia verejnej správy atď., atď. Reálny systém pritom vždy vzniká ako výsledok veľmi rôznorodých faktorov ako sú prevládajúca transformačná a hospodársko politická doktrína (napr. neoklasická, alebo keynesovská), prevládajúce hodnotovo civilizračné tradície, vplyv vzorov iných krajín, najmä tých, s ktorými existuje historická, kultúrna, alebo civilizračná spätosť, aktuálne politické prostredie, záujmové vplyvy atď atď.

Pre komplexné pochopenie toho, aký ekonomický systém sa na Slovensku formuje, by bolo potrebné skúmať všetky tieto a mnohé ďalšie, zďaleka nielen ekonomické vplyvy a faktory. V tomto príspevku sa obmedzíme len na niektoré základné ekonomické a s ekonomikou najviac späté sociálno - politické vecné a najmä systémové charakteristiky, ktoré by mali pomôcť identifikovať charakter formujúceho sa spoločenského a ekonomického systému.

Pokúsime sa stručne analyzovať vývoj od roku 1989, najmä však vývoj v posledných dvoch rokoch z hľadiska hľadania odpovede na otázku aký systém sa na Slovensku formuje sedem rokov po páde komunizmu. Analyzovať je potrebné predovšetkým to, či existuje a ako sa mení základná transformačná koncepcia (z hľadiska príklonu k niektorej zo základných teoretických ekonomických škôl), aké sú hlavné záujmové sily a ako sa tieto premietajú do formovania ekonomického systému, aké to má dôsledky z hľadiska jednotlivých politík (privatizačná, menová, fiškálna, antimonopolná, sociálna), z hľadiska fungovania jednotlivých trhov (trh práce, kapitálový a peňažný trh) a z hľadiska formovania inštitucionálnych predpokladov na dlhodobu udržateľnú rast.

I. Stručná rekapitulácia systémových a vecných zmien v rokoch 1989 - 1994.

Ekonomická transformácia spustená v ČSFR po roku 1989 stála na pozíciách neoklasickej a monetaristickej ekonomickej školy. Po diskusiách v prvom polroku 1990 sa presadila koncepcia radikálnej ekonomickej transformácie. Išlo o podobnú koncepciu, aká bola od začiatku roka 1990 uplatnená v Poľsku pod vedením L. Balcerowicza. Jej prioritami boli liberalizácia cien, úsporná menová a rozpočtová politika, vnútorná vymeniteľnosť a liberalizácia zahraničného obchodu a rýchla a rozsiahla privatizácia. Po niektorých prípravných krokoch bolo uplatňovanie tejto koncepcie spustené od 1.1.1991.

Ekonomická transformácia bola zameraná predovšetkým na zabezpečenie systémovej zmeny v priebehu čo najkratšieho obdobia. V zásade išlo najmä o zmenu ekonomického prostredia, o nastolenie makroekonomickej rovnováhy a tvrdých kritériálnych ekonomických

podmienok, ktoré by viedli k zmene správania sa mikroekonomických subjektov a tým aj k obratu v oblasti makroekonomickej výkonnosti, efektívnosti a konkurencieschopnosti.

V prvom rade išlo o nastolenie makroekonomickej rovnováhy, teda o odstránenie dovtedy existujúcej nerovnováhy danej prevahou dopytu nad ponukou, čo sa prejavovalo najmä všeobecnou nedostatkovosťou.

Od 1.1.1991 bola liberalizovaná väčšina cien (asi 90%), boli v zásadne obmedzené dotácie a subvencie podnikateľským subjektom, bola zavedená jednotná miera zdanenia ich zisku a boli zavedené plne komerčné úvery. Inými slovami, do ekonomiky bolo zavedené tvrdé rozpočtové obmedzenie namiesto dovtedy existujúceho mäkkého rozpočtového obmedzenia. To malo viesť k zásadným zmenám v správaní sa podnikateľských subjektov.

Liberalizáciou cien došlo v priebehu prvých štyroch mesiacov po spustení reformy k nastoleniu makroekonomickej rovnováhy. Keďže predtým agregátny dopyt prevažoval nad agregátnou ponukou, po liberalizácii cien ich úroveň dosť rýchlo a prudko stúpila, za prvé štyri mesiace roka 1991 o vyše 50%. Potom však rast cien narazil na dopytový strop, pretože zároveň s liberalizáciou cien bola uskutočňovaná aj úsporná menová a rozpočtová politika, ktorej zmyslom bolo najmä nedopustiť roztočenie inflačnej špirály po cenovej liberalizácii a teda nedopustiť stav, kedy by sa nerovnováha neustále generovala, len s tým rozdielom, že na vyššej cenovej úrovni. Zmyslom vnútornej vymeniteľnosti a liberalizácie zahraničného obchodu bolo zase preniesť vonkajšiu konkurenciu do vnútra ekonomiky a tým prítvrdiť kriteriálnosť a tvrdosť ekonomického prostredia, ktoré by malo viesť k adaptácii a reštrukturalizácii podnikovej sféry.

Zmyslom privatizácie je vytvorenie efektívnej vlastníckej štruktúry s vysoko prevažujúcim súkromným vlastníctvom, ktorá je nevyhnutným predpokladom efektívnej a konkurencieschopnej ekonomiky.

Na základe úspešného a rýchleho presadenia prvých troch reformných princípov v československej ekonomike, došlo zhruba od apríla - mája 1991 k nastoleniu makroekonomickej rovnováhy a k vytvoreniu relatívne tvrdého, kriteriálneho ekonomického prostredia pre všetky ekonomické subjekty. Inými slovami, došlo k prechodu od trhu predávajúceho k trhu kupujúceho. Na základe toho sa predpokladal významný posun v správaní sa podnikov najmä v smere adaptácie v zmysle znižovania nákladov, odstraňovania rezerv, zlepšovania parametrov výrobkov a služieb atď. Na základe takýchto zmien v správaní sa potom s odstupom času (1 - 2 roky) očakával aj obrat v makroekonomickej výkonnosti a prechod od ekonomického poklesu k rastu GDP. Pokrok v tejto oblasti bol pomalší ako sa pôvodne predpokladalo. Ukázalo sa, že hlavnou príčinou je pomalší postup privatizácie, ktorú z objektívnych dôvodov nie je možné uskutočniť okamžite (tak ako je možné presadiť ostatné reformné kroky). Vysoko prevažujúci štátne vlastníctvo spôsobovalo, že napriek vytvoreniu tvrdých kriteriálnych podmienok bolo správanie sa mnohých podnikov zotrvačné a adaptácia pomalá. Okrem iných príčin (nekvalifikovanosť a nepripravenosť ľudí, najmä riadiacich pracovníkov na nové podmienky, zotrvačnosť v myslení, staré záväzky a bremená ...) najdôležitejšiu rolu zrejme zohrala skutočnosť, že náklady neprispôsobenia, alebo neskoršieho prispôsobenia, pri podniku v štátnom vlastníctve nenesie nikto konkrétny, ale štát a daňoví poplatníci.

Tvorcovia koncepcie ekonomickej transformácie si boli tohoto rizika vedomí a preto od začiatku pripravovali ako dôležitú súčasť reformy aj široké použitie neštandardných privatizačných metód, tzv. kupónovej metódy. Jej hlavnou výhodou je možnosť rýchlej privatizácie bez potreby obrovských objemov peňažných prostriedkov, ako aj masová možnosť privatizácie pre všetkých občanov, ktorí o to majú záujem. Ukázalo sa, že rýchla a rozsiahla privatizácia je naozaj nevyhnutným predpokladom nielen rýchlej adaptácie mikroekonomických subjektov, ale aj predpokladom úspešnej a racionálnej reštrukturalizácie.

Príprava a rozbeh veľkej privatizácie trvali dlhšie ako sa pôvodne predpokladalo, najmä kvôli obrovskému množstvu práce, ktorú bolo potrebné vykonať pri evidencii majetku pred privatizáciou, konkrétne pri preukazovaní spôsobu nadobudnutia majetku štátom. Neporiadok v evidencii majetku počas komunizmu bol hlavnou príčinou týchto problémov. Napokon však bola veľká privatizácia spustená od začiatku roka 1992, konkrétne predaj majetku štandardnými metódami od jari 1992 a kupónová privatizácia bola po registrácii občanov a investičných fondov, ktorá bola koncom roka 1991 a začiatkom roka 1992, spustená v máji 1992 a v zásade ukončená do konca roka 1992. Vďaka tomu bol do konca roka 1992 v SR sprivatizovaný majetok, ktorý tvoril takmer 30% všetkého potenciálne privatizovateľného majetku.

Vďaka takémuto razantnému a zásadnému postupu v ekonomickej transformácii v rokoch 1990 - 1992 bolo možné už v priebehu roka 1992 zaznamenať isté signály, ktoré svedčili o pokroku v oblasti adaptácie a o počiatkoch ekonomického oživovania. Išlo predovšetkým o zníženie nezamestnanosti v priebehu roka 1992 (z 12,3% na 10,4%), oživovanie stavebníctva (nárast o 10%), znižovanie ekonomického poklesu v jednotlivých štvrťrokoch roka 1992.

Rok 1992 však zároveň znamenal zásadnú diskontinuitu z hľadiska inštitucionálneho priestoru v ktorom sa ekonomická transformácia uskutočňovala. V júni 1992 sa uskutočnili voľby a na základe ich výsledkov došlo neskôr, od 1.1.1993 k rozdeleniu ČSFR na dva samostatné štáty, Českú republiku a Slovenskú republiku. Hlavnou príčinou tohoto rozdelenia boli diametrálne odlišné výsledky volieb, najmä odlišné názory volebných víťazov v ČR a SR v oblasti štátoprávneho usporiadania vzťahov medzi SR a ČR a v oblasti postupu ekonomickej transformácie. Aj keď k rozdeleniu ČSFR došlo bez referenda, na základe dohody víťazných politických síl v SR a ČR, s odstupom času sa zdá, že rýchle rozdelenie bolo nevyhnutné a účelné, pretože ďalšia koexistencia pri voľbami danom rozdelení politických síl by len predlžovala agóniu spoločného štátu, so všetkými negatívnymi politickými, ale najmä ekonomickými dôsledkami.

Veľmi zaujímavou a aktuálnou sa po voľbách 1992 stala v SR otázka pokračovania, resp. revízie dovedy v celej ČSFR uskutočňovanej koncepcie ekonomickej transformácie. Volebný víťaz, Hnutie za demokratické Slovensko (HZDS), bolo od apríla 1991, kedy sa oddelilo od Verejnosti proti násiliu (VPN), najsilnejšou opozičnou stranou. Od svojho vzniku až do volieb v roku 1992 HZDS veľmi tvrdo a zásadne kritizovalo a odmietalo ekonomickú transformáciu uskutočňovanú v SR (ČSFR). Konkrétne boli kritizované a odmietané všetky vyššie menované reformné priority, ktoré boli obsiahnuté v scenári ekonomickej reformy. Snáď najtvrdšej kritike bola podrobovaná reštriktívna menová a rozpočtová politika, ale taktiež privatizácia, najmä kupónová, vnútorná vymeniteľnosť, najmä k jej zavedeniu nevyhnutne potrebná devalvácia koruny na úroveň rovnovážneho kurzu. Celá koncepcia dovedy uskutočňovanej ekonomickej transformácie bola odmietaná ako pre Slovensko nevyhovujúci model, ktorý bol vymyslený v ČR a je vhodný na podmienky ČR, nie však na podmienky SR. Argumentovalo sa najmä tým, že spoločný model reformy viedol na Slovensku k nepriaznivejším sprievodným javom, ktoré sa interpretovali ako dôsledky reformy, nie ako dôsledky komunizmom deformovanej ekonomiky. Išlo najmä o argumentovanie hlbším ekonomickým poklesom v SR v porovnaní s ČR, vyššou (dvoj až trojnásobne) mierou nezamestnanosti, vyšším prílevom zahraničného kapitálu v ČR a pod.

Veľká neistota v predvídaní a hodnotení ekonomického vývoja v SR po voľbách v roku 1992 spočívala v tom, že napriek zdrvivúcej kritike a odmietaniu dovedejšieho postupu reformy, nepredložila víťazná strana ani pred voľbami ani po voľbách v roku 1992 žiadnu zmysluplnú a ucelenú alternatívu k dovedejšiemu postupu. Neurčitost' ďalšieho vývoja bola teda značná a teoreticky sa vývoj mohol pohybovať vo veľmi širokých hraniciach daných dvoma krajnými možnosťami. Teoreticky bolo možné, že víťazná strana bude napriek opačnej

predvolebnej rétorike dôsledne pokračovať v ekonomickej transformácii podľa dovtedy spoločne v rámci ČSFR uskutočňovaného modelu radikálnej ekonomickej reformy. Na druhom okraji potenciálnych možností mohlo dôjsť k povolebnému naplneniu predvolebnej rétoriky a teda k zásadnej revízii dovtedajšieho postupu vo všetkých podstatných oblastiach. To by napr. znamenalo začatie regulácie aspoň časti cien, expanzívnu menovú a rozpočtovú politiku, obmedzenie, alebo zrušenie vnútornej vymeniteľnosti, obmedzenie liberalizácie zahraničného obchodu a zastavenie privatizácie.

Skutočný vývoj po júni 1992 bol niekde medzi týmito krajnými pólmi, pričom sa dá konštatovať, že po júni 1992 a po 1.1.1993, teda po vzniku samostatnej Slovenskej republiky v zásade pokračovalo uplatňovanie dovtedajšej reformnej stratégie vo všetkých kľúčových oblastiach s výnimkou privatizácie. V oblasti liberalizácie cien nedošlo po roku 1992 až do roku 1995 k žiadnej významnejšej zmene, naopak, okruh liberalizovaných cien sa oproti stavu, ktorý bol ustanovený k 1.1.1991 mierne rozšíril. Napriek tomu dochádzalo v tejto oblasti opakovane k vyhláseniam politických predstaviteľov, ktorí avizovali administratívnu reguláciu niektorých cien, najmä cien základných potravín. Zdá sa, že v tom období išlo skôr o politickú propagandu za účelom ukludnenia ľudí nespokojných s vývojom životnej úrovne a reálnych príjmov, ako o zámer ceny regulovať.

V rozpočtovej a menovej oblasti došlo po roku 1992 k pokračovaniu reštriktívnej politiky, dokonca k zintenzívneniu reštrikcie. V absolútnom vyjadrení došlo síce v štátnom rozpočte SR v roku 1993 k vyššiemu schodku ako v roku 1992, čo by svedčilo o nižšej reštrikcii rozpočtovej politiky, avšak tento fenomén je potrebné posudovať nie mechanickým porovnaním veľkosti rozpočtového schodku, ale skôr v súvislosti s mierou reštrikcií príjmov a výdavkov v roku 1993 oproti roku 1992.

O rozumnej menovej a rozpočtovej politike v rokoch 1993 - 1994 svedčí klesajúca inflácia (23,2% v roku 1993, 13,4% v roku 1994) a tiež relatívne nízky deficit štátneho rozpočtu a klesajúcim podielom na HDP (6,7% v roku 1993, 5,7% v roku 1994).

Vnútorňa vymeniteľnosť bola taktiež zachovaná, aj keď v rokoch 1993 a 1994 boli prijaté niektoré dočasné administratívne opatrenia, ktoré mali za úlohu riešiť aktuálne problémy obchodnej a platobnej bilancie (povinný odklad platieb za dovozy, dovozná prirážka, certifikáty na dovoz otravnín z ČR).

K najzávažnejšiemu odklonu od pôvodnej transformačnej stratégie došlo v oblasti privatizácie. Rok 1993 bol rokom jej takmer úplného zastavenia (privatizovalo sa asi 1,29% privatizovateľného majetku). Začiatkom roka 1994 došlo zo strany vlády V. Mečiara k urýchleniu privatizácie najmä formou priameho predaja v zvýhodnenom režime pre ľudí blízkych vládnej koalícii. Aj to bol jeden z dôvodov odvolania vlády V. Mečiara (v marci 1994) a nástupu vlády širokej koalície dovtedy opozičných strán pod vedením J. Moravčíka. Moravčíkova vláda zrušila niektoré privatizačné rozhodnutia Mečiarovej vlády, ktoré boli v rozpore so zákonmi a za hlavný cieľ v oblasti privatizácie si vytýčila prípravu druhej vlny kupónovej privatizácie. Moravčíkova vláda však mala časovo obmedzený mandát, pretože parlament sa dohodol na vypísaní predčasných parlamentných volieb na prelome septembra a októbra 1994.

Moravčíkova vláda spustila v septembri 1994 registráciu občanov do druhej vlny, do ktorej sa prihlásilo 3,4 mil. občanov, teda takmer všetci dospelí občania.

Možno zhrnúť, že v rokoch 1991 - 1994 bola v SR v zásade dodržaná transformačná koncepcia naštartovaná v rámci bývalej ČSFR a to napriek tomu, že v priebehu uvedeného obdobia došlo nielen k rozdeleniu Československa, ale aj k vystriedaniu štyroch vlád Slovenskej republiky (prvá Mečiarova, Čarnogurského, druhá Mečiarova, Moravčíkova). Z hľadiska základného koncepčného smerovania možno povedať, že všetky tieto vlády v

zásade rešpektovali systémové priority prijaté v roku 1990. Inými slovami, napriek vládnej diskontinuite panovala aspoň v zásadných otázkach smerovania reformy obsahová kontinuita.

II. Vývoj počas terajšej vlády V. Mečiara (od decembra 1994)

Po voľbách na jeseň 1994 nasledovalo obdobie formovania vládnej koalície. Skôr ako na vládnej úrovni sa táto koalícia sformovala na úrovni parlamentu. Stalo sa tak mesiac po voľbách, začiatkom novembra 1994.

V noci z 3. na 4. novembra 1994 nová parlamentná väčšina HZDS, ZRS a SNS plne ovládla verejnoprávne médiá a privatizáciu. Keďže v tom čase ešte nebolo jasné, či a akým spôsobom vstúpi HZDS do vlády, k ovládnutiu privatizácie došlo cez ovládnutie Fondu národného majetku a cez prenesenie právomocí na vydávanie privatizačných rozhodnutí z vlády na Fond národného majetku. Boli odvolaní všetci dovtedajší členovia vrcholných orgánov FNM a zvolení noví, všetci lojálni k stranám novej koalície.

Vláda HZDS, ZRS a SNS bola vymenovaná v polovici decembra 1994 a jej prvým krokom bolo rozhodnutie o zrušení predkola druhej vlny kupónovej privatizácie.

II.1. Programové vyhlásenie vlády - v zásade kontinuita

Terajšia vláda deklarovala v programovom vyhlásení úmysel "pokračovať vo vytváraní sociálno - trhového demokratického priestoru, ktorý bude kompatibilný s priemyselne rozvinutými demokraciami vo svete." Za strategický cieľ si vláda vytýčila "položiť základy na dosiahnutie porovnateľnej úrovne výkonnosti ekonomiky a životnej úrovne obyvateľstva s vyspelými krajinami Európy na prelome tisícročí - najneskôr do roku 2010. Umožní to plnohodnotnú integráciu Slovákov do európskych štruktúr. V záujme toho vláda považuje za svoju prioritu urýchľovanie postupu transformácie procesu".(Programové ... /12/)

Konkrétne zámery programového vyhlásenia sú v zásade kompatibilné s celkovými deklarovanými cieľmi, inak povedané, programové vyhlásenie vlády nie je avizovaním zmeny dovtedy uskutočňovanej koncepcie transformácie. Až na tri výnimky. Prvou je zámer prejsť od reštriktívnej finančnej politiky k politike expanzívnej. Druhým protirečením je avizovanie aktívneho sektorového prístupu v oblasti priemyselnej politiky (podpora vládou vytipovaných odvetví a sektorov) a tretím je oblasť privatizácie.

V privatizácii ide najmä o avizovanie zvýhodňovania domácich záujemcov. Vláda sa zaviazala "vytvoriť také vlastnícke štruktúry, v ktorých budú mať významný podiel domáci podnikatelia a zamestnanci privatizovaných podnikov." Zdôvodňovalo sa to tým, že sa "vybuduje pevný základ participačnej ekonomiky". Ďalším diskontinuitným postupom, avizovaným v programovom vyhlásení vlády bolo zámer zabezpečenia záujmov štátu pri privatizácii strategicky dôležitých podnikov, najmä v "energetike, plynárenstve, telekomunikáciách, vo vodnom hospodárstve, zbrojárskej výrobe a v bankovníctve".

V zásade možno povedať, že až na niekoľko výnimiek programové vyhlásenie vlády v ekonomickej oblasti vychádzalo v zásade z kontinuity dovtedajšieho transformačného postupu, aj keď v ňom bolo možné vybadať isté prvky avizovaného klientelizmu a etatizmu.

II.2. Deskripcia bujnejšieho klientelizmu a etatizmu

II.2.1. Privatizácia

Privatizácia je dominantnou oblasťou ekonomickej transformácie počas tretej Mečiarovej vlády (od decembra 1994). Dominantnou v mnohých smeroch. Domáci aj zahraniční

analytici a pozorovatelia zhodne tvrdia, že privatizačné záujmy sú hlavným putom, ktoré drží pohromade ideologicky tak rozdielne politické sily ako je ideologicky amorfné, populistické a na charismatickom vodcovi postavené HZDS, neobolševické a krajne ľavicové ZRS a nacionalistická krajne pravicová SNS. Dalo by sa parafrázovať, že ide skôr o vzťah spolupáchateľstva, ako vzťah spolupráce.

Iný dôvod dôležitosti privatizácie spočíva v jej rozsahu a rýchlosti a zároveň v špecifičnosti danej najmä takmer absolútnou netransparentnosťou a nekontrolovateľnosťou. Tieto charakteristiky privatizácie potom výrazným spôsobom ovplyvňujú typ ekonomického systému, ktorý sa na Slovensku formuje. Dôvodom je predovšetkým skutočnosť, že práve v procese privatizácie dochádza k takým závažným skutočnostiam a k prevládnutiu takých praktík, ktoré znamenajú systematickú eróziu niektorých základných systémových hodnôt, na ktorých stojí fungovanie trhovej ekonomiky. Ide o najmä o hodnoty rovnosti šancí, slobodnej súťaže, oddelenia politickej a ekonomickej moci, rovnosti pred zákonom, rešpektovania zákonnosti a ústavnosti. Závažnosť privatizácie spočíva aj v tom, že ak sa prostredníctvom privatizácie takéto praktiky porušovania týchto zásadných princípov rozšíria, neznamená to, že ukončením privatizácie sa stratia. Už terajšie slovenské skúsenosti to potvrdzujú. Praktiky klientelizmu sú vplyvnými podnikateľskými subjektami používané aj mimo privatizácie a hrozí, že budú aj v budúcnosti. Zjednodušene možno povedať, že hlavným dôvodom je, že tí, ktorí z klientelizmu profitujú z neho chcú profitovať aj naďalej - za prvé je to lukratívne a za druhé inak, v podmienkach regulárnej súťaže ani podnikat' nevedia, pretože nikdy v takýchto podmienkach nepodnikali.

Z týchto dôvodov sa analýze procesu privatizácie a jej vplyvu na formovanie systémových charakteristík slovenskej ekonomiky budeme venovať podrobnejšie.

Najskôr urobíme stručnú rekapituláciu príčin a súvislostí najdôležitejších udalostí v procese privatizácie v rokoch 1994 - 1997 a potom budeme túto analýzu ilustrovať aj na niekoľkých najzávažnejších konkrétnych kauzách. Záujemcov o podrobnejšiu analýzu a komplexnejší prehľad privatizačných káuz odporúčame na Marcinčin /3/, Mikloš /5, 6, 7/.

Najdôležitejším znakom privatizácie počas tretej Mečiarovej vlády (od decembra 1994) je postupné plné presadenie vplyvu manažérskej lobby a preorganizovanie celého procesu privatizácie v súlade so záujmami týchto skupín. Ide predovšetkým o staré manažérske kádre z obdobia socializmu, ktoré boli od začiatku proti kupónovej privatizácii a proti účasti zahraničných investorov v privatizácii. Práve tieto metódy privatizácie totiž ohrozovali ich záujem o získanie podnikov do vlastných rúk. Tieto tzv. "staré štruktúry" boli v minulosti do značnej miery späté s komunistickým režimom, pretože v bývalej ČSSR platil rigidný a tvrdý komunistický režim v ktorom nevyhnutnou požiadavkou akejkoľvek manažérskej podnikovej funkcie bolo členstvo v nomenklatúre Komunistickej strany. Dnes sú tieto štruktúry organizované v Asociácii zamestnávateľských zväzov a združení (AZZZ) a väčšina z bývalých manažérov veľkých priemyselných podnikov sa medzičasom stala aj ich vlastníkami. AZZZ otvorene podporovala všetky kroky vlády v oblasti zrušenia kupónovej privatizácie a uprednostňovania "domácich záujemcov" (viď vyhlásenia AZZZ zo 14.4.1995 a 20.6.1995 - Pravda, 12.4.1995, Slovenská republika, 21.6.1995)). Michal L'ach, prezident AZZZ priamo potvrdil vplyv AZZZ na privatizačné zmeny, keď uviedol, že "filozofia privatizácie, ktorú vláda predkladá, bola určitým spôsobom spoločne formulovaná." (Slovenská Republika, 21.6.1995). Výstižným dôkazom vplyvu týchto skupín je, že počas trvania samostatnej Slovenskej republiky existovali tri vlády, v ktorých sa vystriedalo šesť ministrov hospodárstva, pričom však vždy išlo o vysoko postavených predstaviteľov spomínanej priemyslovej lobby.

Práve tieto tzv. staré štruktúry podporovali Mečiara už od roku 1991, kedy bol Mečiar v opozícii a kedy vtedajšia vláda J. Čarnogurského presadzovala dve veci, ktoré tieto štruktúry

odmietali - v oblasti privatizácie použitie kupónovej metódy a rovné súťažné podmienky pre domácich a zahraničných investorov a v oblasti politickej lustračný zákon. **(POZN. POD ČIARU S VYSVETLENÍM)**. Zákon č. 451/1991 Zb. o ustanovení niektorých ďalších predpokladov na výkon niektorých funkcií v štátnych orgánoch a organizáciách ČSFR, Českej republiky a Slovenskej republiky. Týmto zákonom bolo explicitne určené, ktorí funkcionári Komunistickej strany, príslušníci a spolupracovníci štátnej tajnej polície a absolventi moskovských policajných škôl nesmú po dobu 5 rokov pracovať v niektorých štátnych organizáciách a inštitúciách. Na manažérske štruktúry sa vzťahovala najmä skutočnosť, že bývalí funkcionári KSČ podľa tohoto zákona nemohli vykonávať riadiace funkcie v štátnych podnikoch, štátnych akciových spoločnostiach, podnikoch zahraničného obchodu, štátnych fondoch, štátnych peňažných ústavoch. Keďže Mečiar sa už od roku 1991 staval ako proti kupónovej privatizácii, tak proti účasti zahraničných investorov, a zároveň aj proti lustračnému zákonu, získal v starých štruktúrach prirodzených spojencov. Ekonomický vplyv týchto ľudí a tým aj ich možnosti reálne finančne podporovať vybrané politické subjekty, časom neustále rástli, najmä ako dôsledok tzv. spontánnej privatizácie.

V programovom vyhlásení Mečiarovej vlády už bolo presadzovanie záujmov týchto skupín v oblasti privatizácie aj opatrne avizované, najmä v téze o potrebe zvýhodňovania domácich záujemcov s cieľom vytvoriť domácu kapitálovú vrstvu, ako aj v zmienke o účelnom pripúšťaní zahraničných investorov do procesu privatizácie. Zároveň však programové vyhlásenie obsahovalo záväzok spustenia druhej vlny kupónovej privatizácie (ktorej prípravnú fázu rozbehla Moravčíkova vláda) "bez zbytočného odkladu".

Aká bola realita? Z účelnej účasti zahraničných investorov sa stala takmer neexistujúca (v roku 1995 z 376 rozhodnutí 5 v prospech zahraničných záujemcov, v roku 1996 z vyše štyristo rozhodnutí len dve v prospech zahraničných záujemcov), kupónová privatizácia bola zrušená a jedinou privatizačnou metódou sa stali absolútne netransparentné a nekontrolovateľné priame predaje, prostredníctvom ktorých dochádza k výpredaju najlukratívnejšieho majetku osobám blízkym, alebo totožným so špičkami vládnej koalície za symbolické ceny.

Zrušenie kupónovej privatizácie bolo predovšetkým motivované neochotou manažérskej lobby obetovať akýkoľvek objem majetku na metódu, nad ktorou nemajú priamu kontrolu. Zároveň tu bola spoločná obava Mečiara a starých štruktúr z potenciálneho vplyvu tzv. nových štruktúr, ktoré boli s kupónovou privatizáciou spojené, a ktoré by sa v prípade uskutočnenia druhej vlny kupónovej privatizácie mohli ešte posilniť. Ide predovšetkým o investičné fondy a investičné spoločnosti, brookerské firmy, teda o subjekty spojené s kapitálovým trhom. U týchto subjektov hovoríme ako o nových štruktúrach aj v súvislosti s personálnym zložením (väčšinou ide mladých ľudí a o ľudí nezaťažených kolaboráciou so starým režimom), ako aj v súvislosti s novými činnosťami spojenými s fungovaním kapitálového trhu, ktoré počas komunizmu neexistovali. Prvá vlna kupónovej privatizácie a následné obchodovanie na kapitálovom trhu priniesli najúspešnejším investičným spoločnostiam, fondom a brookerským firmám značné zisky a rast ich nezávislosti a ekonomického vplyvu. Práve dôvod možného ďalšieho rastu vplyvu týchto spoločností, ktoré Mečiar nemohol kontrolovať, ho viedli k spojeniu sa so starými štruktúrami v boji proti týmto novým štruktúram.

Pritom neostalo len pri zrušení druhej vlny kupónovej privatizácie, išlo sa ešte ďalej, aby sa obmedzil aj ten vplyv, ktorý už investičné fondy a spoločnosti mali a ktorý vznikol ako výsledok prvej vlny kupónovej privatizácie. V septembri 1995 bola schválená reštriktívna novela zákona o investičných spoločnostiach a investičných fondoch, ktorej hlavným zámerom bolo plošné zníženie vplyvu a sily týchto subjektov. (podrobnejšie viď Mikloš /7/, str.96). V podstate to znamenalo vykávanie investičných fondov a spoločností do funkcie portfóliového investora, pričom zároveň neexistuje ani minimálna ochrana práv minoritných akcionárov, čím je znemožnené efektívne a zmysluplné fungovanie portfóliových investorov.

R. Lachkovič, prezident Asociácie investičných spoločností a investičných fondov na margo záujmového pozadia novely zákona vyhlásil, že znamená červenú pre kupónovú privatizáciu, investičné fondy, ale nakoniec aj pre kapitálový trh. Za týmito útokmi Lachkovič vidí najmä manažmenty podnikov, a to aj tých, ktoré boli sprivatizované v prvej vlne kupónovej privatizácie a ktorým sa nepáčilo, že najmä veľké investičné fondy skutočne plnili úlohu strategického vlastníka a určovali rytmus v spoločnostiach, čím zasahovali do desaťročia nemenných a nekontrolovaných štruktúr, riadiacich okrem iného aj finančné toky medzi podnikmi. (Slovenský profit, 28/1995)

Výsledkom zmien je dnešná realita, kedy sa väčšina investičných spoločností pokúša uniknúť spod likvidačného zákona transformáciou fondu na obchodné spoločnosti. Registrové súdy takéto transformácie na základe uznesení valných zhromaždení vykonávajú, ministerstvo financií tvrdí, že ide o protizákonné transformácie.

Privatizácia nabrala v rokoch 1995 - 1997 kurz neskrývaného zvýhodňovania úzkych skupín a dokonca v rastúcej miere aj kurz participácie samotných politických špičiek na privatizačnom procese. Svedčia o tom viaceré otvorené vyjadrenia najvyšších predstaviteľov FNM a koalíčných strán, ktorí tento stav otvorene, či menej otvorene priznávajú. Za všetky spomeňme len výroky bývalého ministra hospodárstva a terajšieho poradcu premiéra, Jána Duckého o tom, že ide o prirodzenú vec, pretože "každá vláda na svete dáva tým, ktorí s ňou spolupracujú" (Trend 40/1996), alebo vyjadrenie predsedu prezídia FNM a podpredsedu ZRS Štefana Gavorníka, že medzi skutočnými nadobúdateľmi sú aj vysoko postavení politici, že o nich vie, ale nepovie a že ak by sa rozhodol napísať pamäti, tak by nestihol dokončiť ani prvú kapitolu a bolo by po ňom (Pravda, 29.1.1997). Čestný predseda koalície SNS a prostredníctvom svojej manželky aj aktívny privatizér Vít'azoslav Móric to povedal ešte jasnejšie, keď uviedol, že "neexistuje spravodlivá privatizácia, všetci vieme, že jediným kritériom bola vernosť". A aby nebolo pochýb zdôraznil: "Vít'az berie všetko". (SME, 1.2.1997).

II.2.1.1. Kauza PSIS.

Okrem vyššie popísanej plošnej likvidácie investičných fondov došlo aj k niektorým adresným útokom. Ministerstvo financií odňalo v roku 1995 licenciu jednej z najväčších a najúspešnejších investičných spoločností, Prvej slovenskej investičnej spoločnosti, a.s. (PSIS). Táto spoločnosť bola najlepšou v oblasti správy otvorených podielových fondov, kde spravovala najväčší z nich - Sporofond, do ktorého vložilo prostriedky vyše 40 000 subjektov v celkovej výške vyše 2 mld. Sk (67 mil. USD). Zároveň by PSIS bola bývala najúspešnejšou investičnou spoločnosťou v druhej vlne kupónovej privatizácie, pretože v predkole na jeseň 1994 sa bezkonkurenčne najvyšší počet majiteľov investičných kupónov (až 800 000 z 3,4 milióna) zmluvne zaviazal investovať prostredníctvom fondov, ktoré vytvorila táto spoločnosť.

Koncom roka 1995 Najvyšší súd zrušil rozhodnutie MF o odňatí licencie PSIS ako prítizákonné. MF napriek tomu odmietalo vydať PSIS jej majetok a začiatkom roka MF poslalo na PSIS novú kontrolu a opätovne jej odobralo licenciu.

Prípád PSIS je závažný najmä preto, že ide o precedens nerešpektovania nedotknuteľnosti súkromného vlastníctva rozhodnutím štátneho orgánu s evidentne politickým podtextom (podrobnejšie informácie o kauze PSIS viď Mikloš /7/, str. 97-98). O politickom kontexte svedčí okrem vyššie spomínanej snahy o eliminovanie vplyvu tzv. nových štruktúr aj skutočnosť, že PSIS bola okrem iného aj majiteľom vydavateľa najvplyvnejšieho opozičného denníka SME.

II.2.1.2. Predaje kapitálových účastí FNM

Poslanec NR SR za DÚ Viliam Vaškovič upozornil na pôde NR SR na to, že FNM v rastúcej miere uskutočňuje predaje akcií na kapitálovom trhu spôsobom, ktorý je v rozpore so zákonom o veľkej privatizácii a v dôsledku ktorého prichádza FNM a štát o stovky miliónov korún.

Podľa zákona sa predaje akcií FNM na kapitálovom trhu majú uskutočňovať aukčným spôsobom a tak sa napr. uskutočňovali v roku 1994. Hlavnou zásadou tejto metódy bolo, aby všetci potenciálni kupci boli včas informovaní, kde a ako sa môžu o akcie uchádzať a aby sa potom generovala skutočná trhová aukčná cena. Od roku 1995 však tento proces prebieha iným spôsobom, a to tak, že informovaný o predaji (o čase, objeme a cene) je len jeden záujemca, ktorý urobí ponuku na odkúpenie bezprostredne po ponuke FNM na odpredaj. A tak napriek tomu, že teneto proces prebehne cez RMS (organizátor trhu s nekótovanými cennými papiermi), ide vlastne o priamy predaj pri ktorom sú akcie predávané za symbolické ceny, hlboko pod ceny, ktoré by bolo možné dosiahnuť skutočným aukčným predajom. V. Vaškovič uviedol, že "je vážne podozrenie, že predajom akcií s vopred dohodnutým kupcom pred prihradkou (RMS - pozn. I.M.) sa umelo znižujú ceny týchto akciových spoločností". Uviedol, že FNM týmto spôsobom uskutočnil predaje 151 spoločností, "predal 1 044 631 akcií, ktoré majú hodnotu 1 044 631 000 Sk a predal ich za 108 mil. Sk, to znamená asi za 10% nominálnej ceny" (SME, 30.3.1996). V. Vaškovič uviedol, že podal predsedovi prezídia FNM Š. Gavoríkovi podnet na preskúmanie týchto predajov Dozornou radou FNM, v určenej lehote však nedostal žiadnu odpoveď. Avizoval svoje rozhodnutie postúpiť tento prípad pred súd. (SME, 6.4.1996).

Ako príklad takéhoto predaja môže slúžiť predaj rozhodujúceho balíka akcií Turčianskych papierní a.s. Martin slovenskej s.r.o. Hanco za cenu 352 Sk za akciu, pričom táto spoločnosť obratom predala celý balík akcií rakúskemu investovi za 1000 Sk/kus, pričom rozdiel (čistý zisk pre s.r.o. Hanco a čistá strata pre FNM) bol vyše 34 mil. Sk.(Národná obroda 23.2.1996).

II.2.1.3. Kauza Nafta Gbely

Nafta Gbely, a.s. je jedným z najprosperujúcejších podnikov v SR. Zisk pred zdanením dosiahol v roku 1995 1 075 mil. Sk (35,8 mil. USD) a podľa podielu zisku na tržbách bol podnik v roku 1995 štvrtým najziskovejším podnikom v Slovenskej republike. Akcie Nafty Gbely a.s. boli najbonitnejšími akciami na slovenskom kapitálovom trhu, koncom júla 1996 sa ich cena pohybovala v rozmedzí od 2236 do 2360 Sk/akcia (pri 1000 korunovej nominálnej hodnote akcie). Zároveň ide o podnik, ktorý bol zákonom o strategických podnikoch zo septembra 1995 zaradený medzi strategické podniky. Časť akcií (54,1%) bolo privatizovaných v prvej vlne kupónovej privatizácie.

1.8.1996 FNM SR rozhodol o priamom predaji celého neprivatizovaného balíka akcií Nafta Gbely (45,9%) v priamom predaji neznámej spoločnosti Druhá obchodná, a.s. za cenu 500 mil. Sk, pričom prvá splátka je 150 mil. Sk do 30 dní a zvyšok podľa splátkového kalendára do 10 rokov. Časť týchto splátok pritom možno investovať do podniku a v tom prípade sa o tieto investície znižujú splátky. Nafta Gbely pritom dosahuje ročný zisk vyše 1 mld. Sk, preto je jasné, že nový nadobúdateľ pohodlne splatí svoje záväzky z dividend, ktoré obdrží ako nový majiteľ. Ide zase o jeden z prípadov tzv. samonosnej privatizácie (viď. napr. model privatizácie Slovnaftu a.s., Mikloš /7/, str. 100).

O privatizáciu akcií Nafta Gbely sa uchádzali mnohí domáci aj zahraniční investori, medzi nimi napr. Ruhrgas, OMV, Gas de France. Prezident prezídia FNM a podpredseda Združenia

robotníkov Štefan Gavorník vyhlásil, že rozhodujúca bola cena, domáci záujemca a jeho hodnovernosť (Národná obroda, 8.8.1996).

Predajná cena bola 500 mil. Sk, pritom pri aktuálnej cene na kapitálovom trhu 2200 Sk/akcia by cena 45,9% balíka bola 3,2 mld. Sk. Skutočná trhovacia cena by pritom bola ešte vyššia, pretože ide o kontrolný balík lukratívnej akciovej spoločnosti (zvyšných 54,1% akcií predaných v kupónovej privatizácii je relatívne rozptýlených). Takmer všetci domáci aj zahraniční záujemcovia ponúkali omnoho vyššiu cenu ako víťaz. Možno konštatovať, že priama strata vyplývajúca z tohoto predaja dosiahla sumu okolo 3 mld. Sk.

K hodnovernosti nadobúdateľa a jeho domácemu charakteru možno uviesť, že ako zistili médiá, sídlo Druhej obchodnej a.s. bolo v opustenom spustnutom rodinnom dome. Na valných zhromaždeniach nových majiteľov zastupujú právni zástupcovia a štatutárnymi zástupcami a.s. sú podnikatelia miestneho významu a charakteru.. S privatizáciou akcií Nafta Gbely a s inými podobnými privatizačnými kauzami úzko súvisí novela zákona o cenných papieroch, ktorú presadili koncom roka v parlamente koalíční poslanci a ktorá zrušila v roku 1995 zavedenú povinnú dematerializovanú formu cenných papierov a teda znovu zaviedla listinnú formu bez povinnosti viesť údaje o majiteľoch. Znovu tak vznikol nekontrolovateľný inštitút akcií na doručiteľa a akcie Druhej obchodnej a.s. majú práve takýto charakter. Inými slovami povedané, nie je možné zistiť, kto je skutočným vlastníkom za symbolickú cenu privatizovaného kontrolného balíka akcií Nafty Gbely a.s.

V súvislosti s týmto predajom sa v tlači opakovane vyskytli informácie o tom, že skutočnými vlastníkmi by mali byť najvyšší funkcionári HZDS, konkrétne predseda parlamentu Gašparovič, podpredseda parlamentu Húška, podpredseda vlády Kozlík a bývalá najbližšia spolupracovníčka premiéra Mečiara Anna Nagyová. Menovaní účast' na privatizácii odmietajú, zároveň však štatutárni zástupcovia Druhej obchodnej a.s. priznávajú, že oni nie sú skutoční vlastníci tejto spoločnosti a na otázku ohľadom skutočných vlastníkov odmietajú odpovedať s odvolaním sa na obchodné tajomstvo. Toto tajomstvo je zabezpečené akciami na doručiteľa, ktorých použitie bolo umožnené nedávnym hlasovaním koalíčných poslancov. Existuje aj mnoho ďalších nepriamych dôkazov a indícií o zainteresovanosti najvyšších predstaviteľov HZDS na tejto transakcii.

Nedávno odstúpivší dlhoročný hovorca predsedu parlamentu Gašparoviča novinárke týždenníka PLUS 7 DNÍ pred svedkom uviedol, že v čase, keď parlament rozhodoval o zbavení poslaneckého mandátu poslanca Gauliedera (POZN. bývalý koalíčný poslanec, ktorý bol po odchode z poslaneckého klubu HZDS protiprávne proti svojej vôli zbavený mandátu hlasovaním koalíčnej väčšiny) sa predseda parlamentu Gašparovič dlho rozhodoval o svojom odstúpení z funkcie. Potom mal podľa Juríka jeden telefonát, ktorý rozhodol, že neabdikoval. Bývalý hovorca pred svedkami na margo dôvodu tohoto rozhodnutia povedal: "A čudujete sa, keď ide o 3,2 miliardy?" (Plus 7 Dní, 8/97, str. 16).

Médiá tiež priniesli správu, podľa ktorej už akcie Nafty Gbely zmenili majiteľa a boli odpredané ruskému plynárenskému gigantu GAZPROM, o ktorom je známe, že mal o tento podnik záujem najmä kvôli podzemným zásobníkom plynu, ktoré podnik vlastní a ktoré majú pre veľkých vývozcov plynu strategický charakter. GAZPROM sa v poslednom čase na stredo európskych trhoch významne aktivizuje, najmä v snahe udržať si pozície vo vývoze plynu pred expandujúcimi západoeurópskymi spoločnosťami. Známa je napr. dumpingová ponuka GAZPROM-u na dodávky plynu do ČR v snahe zabrániť diverzifikácii dovozu plynu do ČR z Nórska, prípadne od iných európskych vývozcov.

Predstavitelia Druhej obchodnej predaj akcií Nafty Gbely a.s. GAZPROMU popreli.

II.2.1.4. Obilie a mlyny

Cena obilia na slovenskom trhu je regulovaná a je nižšia ako sú svetové ceny. Rozdiel je pre pestovateľov kompenzovaný štátnymi dotáciami. Preto je evidentné, že vývoz musí byť a aj

je regulovaný vývoznými licenciami a limitmi. V roku 1996 vyšlo najavo, že ministerstvá pôdohospodárstva a hospodárstva povolili vývoz nad rámec uvedených limitov, čím prišli vyvážajúce firmy k mimoriadnemu zisku danému rozdielom medzi svetovou vývoznou cenou a kúpnu dotovanou domácou cenou. Nad rámec pôvodne stanovených limitov boli v rozpore s predpismi vydané povolenia na vývoz 199,2 tis. ton obilia. V niektorých z uvedených firiem sú priamo zapojení vysokí funkcionári príslušných ministerstiev (napr. manželka šátneho tajomníka ministerstva pôdohospodárstva) ako aj niektorých koalíčných strán (HZDS a Roľnícka strana Slovenska). (podrobnejšie vid' napr. Nový čas 2.10.1996, Trend 2.10.1996, Národná obroda, 3.10.1996)

Aj v dôsledku vývozu nad rámec schválených limitov vznikol na domácom trhu nedostatok obilia. V apríli 1996 boli vyčerpané zásoby obilia ako u prvovýrobcov, tak aj v Štátnom fonde trhovej regulácie. V takomto prípade dochádza k predaju zo zásob Štátnych hmotných rezerv. Pri predaji z tohoto zdroja došlo k tomu, že Považské mlyny Piešťany, ktorých vlastníkom je otec Ivana Lexu, druhého muža HZDS a riaditeľa Slovenskej informačnej služby (tajná polícia) dostal 50 tis. ton, kým všetky ostatné mlyny na Slovensku spolu 30 tis. ton. Cena za ktorú Štátne hmotné rezervy obilie predávali bola 3600 Sk za tonu, kým na voľnom trhu bola cena okolo 5000 Sk za tonu a viac. Dôsledky nerovnomerného rozdelenia obilia boli potom také, že kým Považské mlyny mali v júni zásoby obilia na tri mesiace, iné mlyny niekoľko dní až týždňov stáli. Podobným spôsobom bol zo Štátnych hmotných rezerv "riadený" aj proces predaja raže, kde z 18 tis. ton dostal Považský mlyn 15 tis. ton a všetky ostatné mlyny spolu 3 tis. ton. (podrobnejšie vid' Hospodárske noviny, 12.6.1996 a Domino 23/1996).

II.2.1.5. VSŽ

Východoslovenské železiarne Košice (hutnícky kombinát) boli podľa rečíka TREND Top 100 v roku 1995 podľa obratu najväčšou slovenskou spoločnosťou s ročným obratom 49,8 mld. Sk (1,66 mld. USD) a hrubým ziskom 5,26 mld. Sk (175,3 mil. USD). O sile a význame spoločnosti svedčí aj skutočnosť, že v roku 1995 bol podiel exportu VSŽ na celkovom exporte Slovenskej republiky 11,6%. Ide o úplne súkromnú spoločnosť, v ktorej väčšinovými akcionármi je niekoľko vrcholových manažérov. Kľúčovú pozíciu medzi vlastníkami má Alexander Rezeš, ktorý je od decembra 1994 ministrom dopravy a telekomunikácií v Mečiarovej vláde a tiež súčasny prezident VSŽ Ján Smerek. Jedným z viceprezidentov VSŽ je dvadsaťšesťročný syn Alexandra Rezeša, Július Rezeš.

Svoje majoritné vlastnícke pozície získali najmä vďaka zvýhodnenému nákupu od FNM počas druhej a tretej (terajšej) Mečiarovej vlády (v roku 1994 a 1995). V oboch prípadoch sa cena za ktorú akcie nakúpili pohybovala na úrovni asi polovice aktuálnej trhovej ceny na kapitálovom trhu.

VSŽ má pod kontrolou niektoré menšie banky (napr. Priemyselná banka Košice, Dopravná banka, Poštová banka), pričom je zaujímavé, že vplyv v dvoch posledne menovaných získali na úkor štátnych podnikov, ktoré sú v pôsobnosti ministra dopravy, pôšt a telekomunikácií Rezeša. VSŽ má významné postavenie v Slovenskej poisťovni (bývalá monopolná štátna poisťovňa). Slovenská poisťovňa má pritom doteraz monopolné postavenie na poisťnom trhu (v roku 1995 mala 78% podiel) a zároveň je významným akcionárom v niekoľkých slovenských stredných bankách (Istrobanka, Poľnobanka). V roku 1996 okrem toho VSŽ kúpili 20% akcií Třineckých železiární v Českej republike a za 1 mld. Sk (33 mil. USD) VSŽ kúpila zadĺžený futbalový klub Sparta Praha (ČR).

V roku 1996 VSŽ ovládla Investičnú a rozvojovú banku, ktorá je jednou z troch najväčších slovenských bánk. Odhaduje sa, že VSŽ a jej spoločnosti dnes kontrolujú vyše 40% akcií tejto banky.

Podľa slovenského zákona o bankách sa na zvýšenie vlastníctva banky nad úroveň 15% jednou spoločnosťou, alebo viacerými spoločnosťami konajúcimi v zhode, vyžaduje súhlas NBS. Národná banka Slovenska rozhodnutím z 2.10.1996 takýto súhlas nedala a požiadala VSŽ, aby znížili svoj podiel pod úroveň 15%. Tento krok NBS bol ocenený aj Medzinárodným menovým fondom, ktorý v správe svojej misie z októbra 1996 uvádza, že "misia víta rozhodnutie (NBS) neumožniť priemyselnému podniku prevziať jednu z najväčších bánk, v ktorej je hlavným dlžníkom."

Prezident VSŽ Smerek reagoval na rozhodnutie NBS slovami, že "aj bez požehnania NBS má VSŽ iné možnosti ako dosiahnuť svoj cieľ". Na obvinenie kritikov zo strany niektorých opozičných politických strán, ktoré videli v tomto vyhlásení verejné avizovanie snahy obchádzať zákon reagoval Smerek obvinením kritikov z toho, že "nemajú v láske VSŽ a zrejme ani rozvoj Slovenska".

V stredu 22.1.1997 dozorná rada IRB odvolala piatich zo šiestich členov predstavenstva IRB vrátane jej prezidenta Jozefa Tkáča. Za odvolanie hlasovali zástupcovia subjektov priamo alebo nepriamo spojených s VSŽ. Na uvoľnené miesta boli menovaní ľudia blízki vlastníkom VSŽ, väčšinou bez skúseností s riadením banky. Novým prezidentom IRB sa stal Vojtech Vranay, príbuzný Alexandra Rezeša. Pozorovatelia dávajú toto otvorené ovládnutie IRB do súvisku s nedostatočnou ochotou dnes už bývalého vedenia IRB financovať investičnú rozpinavosť VSŽ. Na opatrnosť je pritom dostatok dôvodov už aj preto, že IRB nesie veľkú záťaž zo starých úverov (najmä do energetiky), ktorú nebude vedieť zvládnuť bez štátnych garancií za ich splácanie.

Koncentráciu ekonomickej a politickej moci v rukách Rezeša & Co. veľmi výstižne ilustrujú aj ďalšie udalosti zo začiatku roka 1997. Už dlhšie (vyše roka) avizuje Alexander Rezeš svoj odchod z funkcie ministra dopravy a telekomunikácií, čo zdôvodňuje najmä svojim zlým zdravotným stavom (podstúpil vážnu operáciu srdca). V januári 1997 uviedol, že príčinou oddiaľovania tohoto kroku je len skutočnosť, že sa nevie s premiérom Mečiarom dohodnúť na svojom nástupcovi. Na tlačovej konferencii otvorene vyhlásil, že si je istý, že to bude niekto z jeho ľudí. Zdá sa, že odstupujúci minister má rozhodujúce slovo (rozhodujúcejšie ako premiér) v tom, kto bude jeho nástupcom - prinajmenšom neštandardný jav. Tento neštandardne vysoký politický vplyv ekonomických jastrabov priamo priznal aj premiér Mečiar keď napr. vo svojom rozhlasovom vystúpení 7.2.1997 uviedol, že ak politika nebude rešpektovať záujmy hospodárskej sféry, "hospodárska sféra svoje záujmy vždy presadí". O tých, ktorí nebudú toto rešpektovať uviedol, že sa môžu ocitnúť v roli gašparkov. (Slovenská republika, 8.2.1997).

Denník SME priniesol 29.1.97 informáciu podľa ktorej minister Rezeš v decembri 1996 schválil zníženie prepravnej tarify v š.p. Železnice SR pre VSŽ Košice o 13,5% (podľa iného zdroja o 20%), čo znamená pre VSŽ úsporu na prepravnom vo výške 850 mil. Sk (1,5 mld. Sk) ročne. Pritom Železnice SR sú dlhodobo stratové a tak sa o túto sumu zvýši ich strata, ktorú uhradia daňoví poplatníci cez štátny rozpočet.

Ďalší spôsob profitovania vlastníkov VSŽ z ich politického vplyvu je možné vidieť v tom, že štátny rozpočet kryje náklady úveru na výstavbu Krivorožského opravárenského kombinátu na Ukrajine vo výške 597,4 mil. Sk, pričom však vlastnícky podiel štátu na ukrajinskom kombináte je rovný nule a celý podiel vyplývajúci z investovaného úveru vlastní plne súkromná VSŽ. Podľa schváleného štátneho rozpočtu na rok 1997 tvorí hodnota tohoto darčeka zo štátneho rozpočtu výšku 597,4 mil. Sk (asi 20 mil. USD.).

Súkromná televízia Markíza priniesla v spravodajstve 29.1.1997 ďalšie dve správy, ktoré svedčia o "neštandardnom" vplyve a spôsobe podnikania VSŽ. Podľa prvej z nich sa v podniku Slovenská plavba dunajská, ktorý patrí pod Rezešove ministerstvo a je zaradený medzi strategické podniky, chystá privatizácia najlukratívnejších častí v prospech VSŽ. Druhá správa hovorí o tom, že majstri a vyšší riadiaci pracovníci VSŽ sú nútení vstupovať do

HZDS (Mečiarove vládnuce hnutie, za ktoré sedí vo vláde aj Rezeš) a že tento "nábor" sa organizuje priamo na pracovisku (vo VSŽ).

O privatizácii v SR a o Rezešom vplyve priniesol 25.2.1997 dlhý a zasvätený článok nemecký denník Frankfurter Allgemeine Zeitung (FAZ). Okrem iného sa v ňom uvádza, že "VSŽ prostredníctvom ministra Rezeša vystupujú pri presadzovaní svojich záujmov v privatizácii finančných inštitúcií nie ako prosebníci, ale ako niekto, kto je na plnenie svojich požiadaviek zvyknutý". Článok komentuje aj jedno z posledných vyhlásení v ktorom Rezeš v televízii vyhlásil, že "Mečiar je v súčasnosti nenahraditeľný", pričom FAZ uvádza, že "pozorní diváci si vraj všimli, že dôraz na tejto vete dal Rezeš na slovené spojenie "v súčasnosti"" (SME, 28.2.1997)

II.2.1.6.Devín Banka

Devín banka bola pôvodne založená výrobnými družstvami a odborními a v priebehu rokov 1993 - 1994 sa stalo verejne známym jej problematické hospodárenie a aj na slovenské pomery neúmerne narastanie klasifikovaných úverov. Na začiatku roka 1995 vstúpili do banky ruskí akcionári, ktorí dnes v banke majú rozhodujúce slovo. Od toho času sa datuje aj narastajúci vplyv banky smerom k vláde. S novými akcionármi prišiel nový generálny riaditeľ, Karol Martinka. Jeho najbližšia spolupracovníčka prešla na ministerstvo financií do vplyvnej pozície štátnej tajomníčky a Martinkova manželka sa zase postupne stala najbližšou spolupracovníčkou premiéra Mečiara na Úrade vlády SR V tejto pozícii vystriedala Annu Nagyovú, obávanú a všemocnú Mečiarovu pravú ruku, ktorá od neho odišla v plovici roka 1996.

Devín banka významnejšie zarezonovala na verejnosti v súvislosti s tým, že bola vládou poverená vymáhaním slovenských pohľadávok voči Rusku. Banka sprostredkovala ako tovarové krytie dlhu dovoz ôsmich lietadiel MIG 29 v hodnote asi 6 mld. Sk (200 mil. USD) a za túto službu vláda zo štátneho rozpočtu zaplatila tejto súkromnej banke províziu vo výške 296 mil. Sk (cca 10 mil. USD). Minister financií v odpovedi na interpeláciu poslankyne Schmognerovej uviedol, že provízia bola zdôvodnená výhodnou cenou, ktorú Devín banka dohodla (išlo vraj o úsporu v výške 3,35 mil. USD za každý z ôsmich MIGov).

Schmognerová jpodľa Nového času uviedla, že "začínajú mať iný význam aj šepkané neoficiálne reči o tom, že Devín banka je centrom bývalej ruskej tajnej služby na Slovensku" (Nový čas , 7.11.1996).

Predseda KDĽ J. Čarnogurský uviedol, že štátny tajomník ministerstva obrany mu tvrdil, že za deblokáciu provízia nebola vylatená. (SME, 10.3.1997)

S Devín bankou súvisí aj privatizácia najlukratívnejších a najznámejších slovenských kúpeľov Piešťany. FNM rozhodol 23.5.1996 o predaji 51% akcií Slovenských liečebných kúpeľov, a.s. Piešťany (SLK) v prospech zamestnaneckej a.s. Spoločnosť zamestnancov piešťanských kúpeľov (SZPK). Kúpna cena bola 302 mil. Sk, pri bilančnej cene 1,6 mld. Sk a pri všeobecne prevládajúcom názore, že skutočná trhovú cenu je vyššia ako bilančná. SZPK založili a ovládali štyria členovia vrcholového manažmentu a FNM rozhodol v ich prospech napriek tomu, že mesto Piešťany ponúkalo za kúpele oveľa vyššiu cenu a tiež napriek tomu, že Najvyšší kontrolný úrad (NKÚ) konšatoval v SLK viacnásobné porušenie zákonov práve pri zakladaní SZPK a podal v tejto veci trestné oznámenie. (Pravda, 3.6.1996).

Koncom januára 1997 došlo k prevodu 51% akcií SLK Piešťany zo spoločnosti SZPK, a.s. na spoločnosť Vadium Group, a.s.Bratislava, ktorej zakladateľom je Karol Martinka, generálny riaditeľ Devín banky. Jeden zo štyroch zakladateľov SZPK, predseda odborov Tibor Krajčovič pre Pravdu uviedol, že pre neho to bol šok a že predseda predstavenstva SZPK ho informoval, že akcie boli pravedené "na základe nejakého dodatku ku kúpno predajnej zmluve medzi FNM a SZPK o ktorom som nič nevedel". Kolektív zamestnancov SLK

Piešťany napísal list ústavným činiteľom SR, v ktorom upozorňujú, že noví majitelia chcú ešte do konca roka 1997 "veľkú časť akcií kúpeľov predat' svojmu ruskému partnerovi". (Pravda, 5.2.1997)

23.1.1997 vláda rozhodla o zriadení národného leteckého prepravcu, ktorým sa stane a.s. Slovenské aerolínie. V a.s. bude mať 33,5% akcií Devín Group s.r.o (dcérska spoločnosť Devín banky), a.s. Willi 28,9% (spoločnosť s ruským kapitálom), bližšie nešpecifikované významné slovenské subjekty 34,2% a OKB Jakovlev 3,2%. projekt je založený na tom, že Devín Group bude vládou poverená deblokovať za slovenské pohľadávky voči Rusku civilné lietadlá, ktoré bude národný jprepravca (a.s. Slovenské aerolínie) používať na svoje podnikanie. Pozoruhodné na tejto transakcii je, že štátny dlh bude opäť deblokovať súkromný subjekt s majoritnou ruskou účasťou a navyše predmet deblokácie (štátny majetok) bude po deblokácii slúžiť v súkromnej firme s majoritnou ruskou účasťou. (SME, 17.1.1997, Hospodárske noviny, 24.1.1997).

O skutočnej úlohe Devín banky sa bývalý šéf rozvedky slovenskej tajnej služby z rokov 1993 - 1995 Igor Cibula v rádiu Slobodná Európa 3.3.1997 vyjadril nasledovne: "Devín banka nie je obyčajná banková inštitúcia. Prostredníctvom tejto banky sa uplatňuje u nás ruský vplyv. Chcel by som zdôrazniť, že táto banka má úzke prepojenie priamo na predsedu vlády Vladimíra Mečiara, a to nielen prepojením cez manželku pána Martinku pani Martinkovú, ktorá zasadla na stoličku pani Nagyovej. Pán Mečiar má kontakty s predsedom správnej rady tejto banky pánom Gorotkovom. Pán Mečiar intervenoval vo veciach tejto banky u ruského veľvyslanca pána Zotova. Dovolím si konštatovať, že Devín banka je svojím spôsobom trójsky kôň ruských záujmov na Slovensku." (SME, 5.3.1997).

II.2.1.7. Kontrola privatizačného procesu

Privatizácia sa uskutočňuje absolútne bez kontroly. Opozičné strany nemajú zastúpenie v orgánoch FNM, Najvyšší kontrolný úrad nemá oprávnenie kontrolovať FNM (pretože podľa zákona nejde o orgán štátnej správy), na FNM sa neuskutočňujú tlačové konferencie a aj iné formy informovanosti verejnosti zo strany FNM sú minimálne a nedostačujúce. Informácie o korupčnej a neprehľadnej privatizácii prenikajú na verejnosť len prostredníctvom nezávislých a opozičných denníkov a týždenníkov, ktorých okruh čitateľov je však početne obmedzený. V televízii, najmä vo vládou plne kontrolovanou tzv. verejnoprávnej televízii, ktorej vplyv je neporovnateľne väčší, sa diváci o privatizačných kauzách (napr. tých, ktoré sú spomínané vyššie, nedozvedia vôbec nič). Aj to je jedna z príčin nedostatočného tlaku verejnej mienky a tým aj jedna z príčin, ktorá umožňuje vládnej koalícii zneužívať moc v oblasti privatizácie takýmto spôsobom bez hrozby straty politickej podpory zo strany značnej časti neinformovanej, alebo zámerne dezinformovanej verejnosti.

II.2.2. Revitalizácia

Slovenská vláda schválila vo februári 1997 návrh zákona o revitalizácii podnikov a hodlá ho predložiť na schválenie na najbližšom zasadnutí parlamentu. Deklarovaným účelom zákona je riešiť rozšírený problém platobnej neschopnosti, podľa premiéra Mečiara a vicepremiéra

Kozlíka v rozsahu asi 70 mld. Sk. Podľa najnovšieho konjunkturálneho prieskumu je problém platobnej neschopnosti naozaj veľmi rozšírený, zo sledovanej vzorky podnikov sa vyše 50% nachádzalo v druhotnej platobnej neschopnosti a asi 5% v platobnej neschopnosti prvotnej. Tento problém vznikol najmä v dôsledku absencie efektívneho systému bankrotov, ďalej z dôvodu benevolentnosti najmä štátnych subjektov, ako aj v dôsledku zvýhodneného účtovného a legislatívneho postavenia dlžníkov oproti veriteľom. Vláda namiesto toho, aby riešila tieto skutočné príčiny problému, chystá sa zaviesť systém, ktorý bude len ďalším nástrojom zvýhodňovania úzkych skupín s ňou spojených podnikateľov na úkor daňových poplatníkov a na úkor väčšiny nepriviligovaných podnikateľov.

O tejto skutočnosti svedčí najmä fakt, že revitalizačný proces bude prísne selektívny, na zaradenie do neho nebude zo zákona nárok a o zaradení budú rozhodovať revitalizačné komisie, zložené zo štátnych úradníkov a z predstaviteľov bánk. Revitalizovaný podnik bude vyňatý z procesu konkurzu a vyrovnania a aj z uplatnenia záložného práva.

Vláda chce riešiť zadlženosť v rozsahu desiatok miliárd korún, pritom v rozpočte na rok 1997 je na tieto júčely vyčlenená čiastka 2 mld. Sk a podľa vládnych materiálov sa v nasledujúcich rokoch nepočíta s čiastkami vyššími. V tom prípade nie je možné riešiť problém inak, ako zmenou daňových dôsledkov odpúšťania záväzkov v revitalizovaných podnikoch. Dnes sa mimosúdne odpisované pohľadávky chápu ako nedaňový náklad, ktorý zvyšuje základ dane z príjmu a odpustené záväzky sa chápu ako daňové príjmy, ktoré tak isto zvyšujú základ dane z príjmu. Je pravdepodobné, že pre vybrané podniky (väčšinou súkromné) bude stanovená možnosť takého odpustenia záväzkov, ktoré sa bude chápať ako nedaňový príjem a u ich veriteľov zase takého odpísania pohľadávky, ktoré sa bude chápať ako daňový náklad. Ak na tento proces namajú byť vynaložené prostriedky (čo v zásade nemajú), tak u veriteľov bude dochádzať k odpisovaniu ich pohľadávok a u dlžníkov k odpúšťaniu ich záväzkov. Takýto postup je samozrejme výhodný pre dlžníka, ktorý nemusí zaplatiť nič a nevýhodný pre veriteľa, ktorý zo svojej pohľadávky neuvidí už nič. Pri štandardnom postupe by mal nádej na úplné, alebo aspoň čiastočné uhradenie svojich pohľadávok prostredníctvom konkurzu a vyrovnania.

Najväčším veriteľom je štát a to najmä prostredníctvom daňových úradov, štátneho rozpočtu, poisťovních fondov, ale aj štátnych podnikov. Druhou skupinou veľkých veriteľov sú štátne banky. Dlžníci sú najmä medzi podnikmi, ktoré sú dnes už väčšinou sprivatizované. Celá pointa revitalizácie je v tom, že pre vybraný okruh väčšinou súkromných podnikov (najväčších jdlžníkov) štát zorganizuje pre nich jednostranne výhodné odpustenie ich záväzkov, pričom na strane znevýhodnených veriteľov budú najmä štátne subjekty, na ktoré má štát dostatočné páky na to, aby ich k tejto nevýhodnej transakcii prinútil. Zrejme to aj bude robiť, keďže celú túto akciu organizuje. Dôsledkom budú najmä nižšie príjmy štátneho rozpočtu, nižšie príjmy a tým rastúci deficit poisťovních fondov, ako aj zvyšovanie prvotnej platobnej neschopnosti u štátnych podnikov, ktoré budú nútené vstúpiť do procesu ako pohľadávky odpisujúci veritelia.

Vo vyspelých krajinách sa problém platobnej neschopnosti rieši predovšetkým prostredníctvom konkurzov a vyrovaní, realizáciou záložného práva, nemožnosťou viesť v účtovníctve pohľadávky a záväzky dlhšie ako dva, najviac tri roky, ako aj povinnosťou tvoriť opravné položky k pohľadávkam a záväzkom po lehote splatnosti aj u iných ako bankových subjektov.

Na Slovensku sa, zdá sa, postupuje opačným spôsobom. Namiesto toho, aby sa konečne spriechodnil a zefektívnil systém konkurzu a vyrovnania sa naopak pripravuje jeho ďalšie zdecimovanie a nahradenie absurdným novotvarom. Jeho zmyslom je nájsť ďalší kanál, prostredníctvom ktorého sa budú v ešte väčšej miere ako doteraz prelievať peniaze daňových poplatníkov a peniaze väčšiny nepriviligovaných podnikateľov do vreciek úzkej skupiny

priemyselnej privatizačnej lobby. Kanálov, ktorými sa to dialo doteraz a bude diať naďalej, nebolo a nie je málo. Teraz má pribudnúť ďalší, z hľadiska objemu jeden z najväčších.

II.2.3. Rôzne iné formy klientelizmu

Existujú a používajú sa mnohé a mnohé ďalšie formy klientelizmu a bujnejúcej korupcie. Na mnohé z nich upozorňuje v parlamente aj prostredníctvom médií bez väčšej odozvy Najvyšší kontrolný úrad, najmä na obchádzanie a nedodržiavanie zákona o verejnom obstarávaní, na masové rozšírenie podnikania manažmentov štátnych podnikov na úkor štátnych podnikov ktoré riadia a v prospech ich vlastných súkromných firiem (viď napr. rozhovor predsedu NKÚ Štefana Balejika, Národná obroda, 10.2.1997)

Samostatnou kapitolou je oblasť štátnych dotácií pre miestne samosprávy. Na Slovensku existuje vysoko centralizovaný systém verejnej správy, najmä z hľadiska vzťahu medzi štátnou správou a samosprávou. Regionálna samospráva doteraz neexistuje a kompetencie, najmä však verejné financie sú centralizované v štátnej správe, kým miestna samospráva je odkázaná na minimálne dotácie, minimálne miestne poplatky a miestne dane a na nepostačujúce podiely na centrálnych daniach (podrobnejšie viď Mikloš, Nižňanský, Žárska, /9/). Okrem toho existuje neprehľadná a hlavne nekontrolovateľná možnosť udeľovania rôznych, najmä účelových dotácií zo štátnych fondov a zo štátneho rozpočtu, ktorá býva často zneužívaná na presun prostriedkov len pre tých primátorov a starostov, ktorých politická orientácia sa zhoduje s vládnu politickou orientáciou. Tak sa napr. stáva, že bez politického prestupu starostu nie je možné v obci dokončiť vodovod. Existujú ale aj mnohé omnoho anekdotickejšie príbehy, ktoré ilustrujú túto situáciu. Autor tejto štúdie prednášal na seminári pre starostov a primátorov, na ktorom starostka malej obce na južnom Slovensku uviedla, že akútnu finančnú situáciu obce jej ponúklo vyriešiť HZDS za predpokladu, že založí v obci organizáciu HZDS. Starostka tvrdila, že založila, jej manžel je predsedom, majú 13 členov a už nemá finančné problémy. Pikantériou príbehu je, že ide o čisto maďarskú obec, pričom občania maďarskej národnosti takmer absolútne HZDS nevolia. Iným príkladom klientelistickej tvorivosti je spôsob, akým SNS využila politický vplyv na ministerstve obrany (ministrom je zástupca SNS J. Sitek) a v armáde SR v prospech jej blízkej banky. Armáda sa rozhodla vyplácať výplaty bezhotovostným prevodom na účty svojich zamestnancov, pričom im odporučila využívať služby Prvej komunálnej banky (PKB), ktorej predsedom predstavenstva a jedným z vlastníkov je predseda SNS Ján Slota (ktorý je zároveň primátorom Žiliny, kde sídli ústredie tejto banky). Zamestnanci si samozrejme môžu vybrať aj inú banku, háčik je však v tom, že platby prebiehajú tak, že celý balík peňazí ide na účet do PKB, z ktorého sa potom rozdeľuje na účty jednotlivých zamestnancov. V prípade, že tieto osobné účty sú v inej banke ako v PKB, zamestnanci môžu reálne so svojou výplatom disponovať o niekoľko dní neskôr, ako v prípade, že majú svoj osobný účet v PKB. (Pravda, 20.2.1997).

V parlamente bola v roku 1995 prijatá novela zákona o dani z príjmov, ktorá oslobodzuje tých, ktorí privatizovali formou priamych predajov, aby si odpočítali od daňového základu tú časť kúpnej ceny podnikov, ktorú preinvestujú v privatizovaných podnikoch. Toto ustanovenie zvyhodňuje tých, ktorí privatizovali priamymi predajmi (ide väčšinou o koalíciu blízkych podnikateľov) oproti všetkým ostatným podnikateľom, ktorí si svoje investície nemôžu odpočítavať od daňového základu.

Koncom roka 1996 bol schválený Fond na podporu exportu. Povinne do neho prispievajú všetci importéri a exportéri čiastkou 0,1% hodnoty importu, alebo exportu, pričom o použití týchto prostriedkov na podporu exportu konkrétnych podnikateľských subjektov rozhoduje správna rada fondu, v ktorej sú zastúpení vládni úradníci a predstavitelia najväčších podnikov

(väčšinou zároveň vlastníci týchto podnikov). Je evidentné, že aj v tomto prípade je reálne riziko zvýhodňovania subjektov priamo, alebo nepriamo zastúpených v rozhodovacích orgánoch, teda predošetkým veľkých na úkor malých a stredných podnikov.

Začiatkom roka 1997 prijalo ministerstvo financií SR vyhlášku o oslobodení špičkového technologického zariadenia od cla. Definícia zariadení, ktorých dovoz môže byť oslobodený od cla je veľmi vägna, ide o zariadenia, ktoré "svojimi parametrami dosahujú vysokú technicko ekonomickú úroveň finálnych výrobkov". Vägnosť definície má byť kompenzovaná tým, že žiadosť o odpustenie cla musí obsahovať vyjadrenie ústredného orgánu podpísané ministrom, že dovážaný tovar je špičkovým zariadením a že je v súlade s koncepciou rozvoja výrobného odvetvia. Okrem toho vyhláška stanovuje, že colná hodnota tovaru, ktorý môže byť oslobodený od cla musí byť vyššia ako 50 mil. Sk (1,66 mil. USD). Čo z toho vyplýva? Predovšetkým to, že ide o ďalší, nový kanál, prostredníctvom ktorého môže a pravdepodobne aj bude bujniť korupcia a klientelizmus. Okrem toho ide o ďalší dôkaz diskriminácie malých podnikateľov (minimálny limit 50 mil. Sk) ako aj o ďalší dôkaz toho, že vláda namiesto liberálnej priemyselnej a štrukturálnej politiky volí prekonanú sektorovú politiku so zvýhodňovaním sektorov, ktoré sú podľa štátnych úradníkov prespektívne.

Rozšírenou metódou zvýhodňovania vláde blízkych subjektov sú štátne zakázky a zakázky od štátnych podnikov kontrolovaných vládou. Napr. vláda prijala uznesenie o tom, aby štátne inštitúcie inzerovali len vo vláde blízkom (súkromnom) denníku Slovenská republika. Štátne monopoly ako sú Slovenské elektrárne, alebo Slovenské telekomunikácie organizujú prostredníctvom reklamnej agentúry blízkej vládnej koalícii (Donar) drahé a vecne nezmyselné reklamné kampane, ktorých jediným zmyslom je preliať peniaze z týchto monopolov do súkromných a stranických vreciek.

II.3. Trhovo nekonformné legislatívne úpravy

V nasledovnej časti stručne rozoberieme podstatu dvoch zákonov z roku 1995, ktoré sú zásadnom rozpore s trhovými podmienkami a s praxou trhových ekonomík. Na tomto mieste len spomenieme, že počas posledných dvoch rokov sa vláde a parlamentnej väčšine podarilo prijať vyše desiatky nariadení a zákonov, ktoré boli ústavným súdom vyhlásené za protirečiace Ústave SR. Len v nami analyzovanej oblasti a z nami spomínaných zákonov a nariadení ide napr. o rozhodnutie Mečiarovej vlády o zrušení niektorých privatizačných rozhodnutí Moravčíkovej vlády, niektoré ustanovenia novely zákona o privatizácii zo septembra 1995, niektoré ustanovenia zákona o strategických podnikoch zo septembra 1995, presun privatizačných kompetencií z vlády na FNM z novembra 1994, niektoré ustanovenia nariadenia vlády o dlhopisoch. Výpočet pritom, zdá sa, nie je konečný, pretože napr. SDL avizovala podanie na ÚS vo veci zákona na podporu zahraničného obchodu a zdá sa, že kandidátom bude aj nový zákon o revitalizácii.

II.3.1. Zákon o cenách

Ceny boli v SR ako súčasť ÈSFR v zásade liberalizované 1.1.1991, kedy došlo k liberalizácii cca 95% cien. Od toho èasu došlo ešte k liberalizácii cien niektorých ďalších tovarov a dnes sa miera liberalizovaných cien odhaduje na 97 - 98%. Regulovanými cenami sú dnes napr. cena elektrickej energie, tepla, vody, plynu pre maloodberateľov, nájomného, osobná cestná a železničná doprava. Ide síce èo do množstva o malý počet položiek, ich váha v spotrebnom koši je však významná. to znamená priamo úmernú politickú citlivosť deregulácie týchto cien.

V tejto situácii vstúpil 1. apríla 1996 do platnosti zákon o cenách, ktorý bol prijatý slovenským parlamentom v novembri 1995. Ide o veľmi problematický a kontroverzný zákon, ktorý môže v budúcnosti spôsobiť pomerne veľa komplikácií.

Zákon zavádza pojmy "oprávnené náklady" a "primeraný zisk" a dáva za povinnosť všetkým podnikateľským subjektom viesť špeciálnu evidenciu nákladov a zisku a poskytnúť tieto informácie kontrolným orgánom za účelom kontroly oprávnenosti nákladov a primeranosti zisku. Cenovú kontrolu podľa tohoto zákona bude uskutočňovať ministerstvo financií, okresné úrady, obvodné úrady, správy finančnej kontroly (daňové úrady) a Slovenská obchodná inšpekcia. Pracovníci týchto cenových kontrolných orgánov budú oprávnení u kontrolovaného subjektu vstupovať do jeho priestorov, nazerať do jeho dokladov, požadovať informácie potrebné na výkon cenovej kontroly a požadovať vytvorenie ďalších podmienok na výkon cenovej kontroly. Pri zistení porušenia ustanovení cenového zákona môže kontrolný orgán uložiť pokutu do 1 mil. Sk (cca 33 000 USD), pri opakovanom porušení pokutu do 2 mil. Sk (66 000 USD) a môže dať podnet na odobratie živnostenského oprávnenia.

V čom spočíva problematika uvedeného zákona?

1. Spôsob určovania "oprávnených nákladov" a "primeraného zisku", ako aj podrobnosti o spôsobe a štruktúre novej cenovej evidencie určí ministerstvo financií vykonávacou vyhláškou (podzákonnou normou).
2. Zákon nerozlišuje sféru regulovaných a liberalizovaných cien a vnáša možnosť cenovej regulácie aj do oblasti liberalizovaných cien. Konkrétne ide o ustanovenie, ktoré hovorí, že predávajúci a kupujúci nesmú dohodnúť neprimeranú cenu pri predaji alebo nákupe tovaru pri dočasnej nerovnováhe konkrétneho druhu tovaru na trhu (§12, pís. 1 odst. a). Rozhodovať o tom, kedy a kde je na trhu dočasná nerovnováha budú evidentne úradníci ministerstva financií a iných kontrolných orgánov.

Je pravda, že dodnes (marec 1997) sa zákon v praxi našťastne nevyužíva, nie je však úplne jasný ani hlavný motív prijatia uvedeného zákona. V zásade sú možné dva základné motívy. Prvým môže byť skutočne úprimná, aj keď naivná snaha ministerských úradníkov riešiť nerovnováhu na trhu a zabrániť neopodstatnenému rastu cien. Problém je však v tom, že spôsobom obsiahnutým v zákone sa to určiť nepodarí, pretože nedostatočná pružnosť cien v slovenskej ekonomike nie je daná prílišnou mierou ich liberalizácie, ale nedostatočnou mierou konkurenčnosti prostredia. Tam a nie v regulácii cien je potrebné hľadať kľúč k riešeniu nerovnováhy na trhu.

Druhým motívom prijatia uvedeného zákona môže byť snaha vládnej koalície získať univerzálny nástroj, pomocou ktorého si môže udržať vplyv nad všetkými, teda aj súkromnými a privatizovanými podnikateľskými subjektami. Túžba dnešnej vládnej koalície a menovite najmä premiéra Mečiaru po moci a vplyve je všeobecne známa, tak ako je evidentný aj zákonitý pokles vplyvu vlády nad ekonomikou po jej prechode do súkromného vlastníctva. A práve uvedený zákon by mohol byť jedným z prostriedkov zabezpečenia toho, aby boli podniky aj súkromné aj poslušné.

K zákonu o cenách prijala kritické stanovisko aj misia Svetovej Banky v roku 1996 keď vo svojom memorande uviedla, že "zákon o cenách je hlavnou potenciálnou hrozbou konkurencie a to ako pre domáce podniky, tak pre zahraničných investorov". (World Bank, /19/, str. 18)

II.3.2. Zákon o zabezpečení strategických záujmov štátu pri privatizácii

Ďalším kontroverzným zákonom je zákon o strategických podnikoch. Jeho presný názov znie "Zákon o zabezpečení strategických záujmov štátu pri privatizácii strategicky dôležitých štátnych podnikov a akciových spoločností".

Zákon bol schválený v septembri 1995 a týka sa 74 podnikov a akciových spoločností s celkovou hodnotou aktív vo výške 150 mld. Sk. V roku 1995 vyprodukovali tieto podniky až 90% celkového zisku nefinančných organizácií.

Zákon rozdeľuje strategické podniky do dvoch skupín - v prvej je 27 štátnych podnikov a dve akciové spoločnosti, ktorých majetok, prípadne akcie nesmú byť predmetom privatizácie. V druhej skupine je 45 štátnych podnikov a akciových spoločností, ktoré môžu byť privatizované, ale v ktorých sa zavádza špeciálny režim presadzovania vlastníckych záujmov štátu prostredníctvom tzv. zlatej akcie (akcie so špeciálnymi právami) a prostredníctvom prevodu akcionárskych práv z FNM na zakladateľské ministerstvá. Navyše zákon umožňuje vláde prikázať FNM, aby aj akcie iných a.s., ktoré sú v držbe FNM a o ktorých vláda rozhodne, boli prevedené do správy zakladateľských ministerstiev.

Ústavný súd neskôr zlatú akciu zrušil a zákon o strategických záujmoch aj je aj nie je uplatňovaný. Zatiaľ je uplatňovaný za prvú skupinu podnikov, ktoré nemajú byť privatizované a je aj nie je uplatňovaný za druhú skupinu. Došlo napr. k tomu, že ešte v čase platnosti zlatej akcie (pred jej zrušením Ústavným súdom) proti jej začleneniu do stanov Slovnaftu, a.s. hlasoval nielen najväčší súkromný akcionár, ale aj predstaviteľ FNM, pričom obidvaja argumentovali tým, že v zákone ani nikde inde nie je dostatočne jasne definované, čo sú "otázky ktorými sú, alebo môžu byť dotknuté strategické záujmy štátu" (k rozhodovaniu o nich sa mali viazať špeciálne práva viazané na zlatú akciu). V prípade a.s. Nafta Gbely zase došlo k opačnému prípadu, kedy valné zhromaždenie zahrnilo zlatú akciu štátu do stanov napriek tomu, že valné zhromaždenie sa konalo po zverejnení nálezu Ústavného súdu o protiústavnosti tej časti zákona, ktorá hovorí o tzv. zlatej akcii.

Iným príkladom nerešpektovania zákona (v tomto prípade zlého, ale zákona) je prevod práv akcionára z FNM na rezortné ministerstvá ku ktorému malo dôjsť najneskôr do 14.10.1995, v mnohých prípadoch však k nemu dodnes nedošlo. Naopak, v niektorých prípadoch sa akcie podnikov zaradených medzi strategické (so špeciálnym režimom privatizácie) privatizovali plne (a.s. VSŽ Košice, Považské cementárne a.s. Ladce, Nafta, a.s.Gbely), alebo čiastočne (Duslo Šaľa a.s.).

Dá sa konštatovať, že zákon je zatiaľ rešpektovaný v tej časti, v ktorej sa týka 29 podnikov a a.s., ktoré nemajú byť privatizované vôbec. Ide najmä o energetiku, telekomunikácie, poštu, železničnú dopravnú cestu, zbrojárne podniky, lesy, povodia a dve farmaceutické firmy. Vo februári 1997 bola táto skupina neprivatizovateľných podnikov a a.s. rozšírená o štyri najväčšie finančné inštitúcie (Slovenská sporiteľňa a.s., Všeobecná úverová banka, a.s., Investičná a rozvojová banka, a.s. a Slovenská poisťovňa, a.s.) ktorých akcie, ktoré sú zatiaľ v držbe FNM (IRB30%, VÚB 48%, SP 50,5% a SLSP 91%) by nemali byť privatizované do roku 2003. Uvedené rozšírenie neprivatizovaných podnikov presadila opozícia spolu s koalíčným ZRS napriek ostrému nesúhlasu koalíčných partnerov z HZDS a SNS. Je to na prvý pohľad paradoxné, pretože práve opozícia samotný zákon o strategických podnikoch opakovane kritizovala. Zahrnutím finančných inštitúcií chcela opozícia v spolupráci so ZRS zabrániť avizovanému predaju týchto inštitúcií v prospech domácich podnikateľských subjektov blízkej vládnej koalície, ktoré sú zároveň veľkými dlžníkmi uvedených bánk. Zo strany ZRS bolo pridanie sa k opozícii motivované najmä snahou zvýšiť si klesajúcu popularitu medzi robotníkmi a tiež ho možno chápať ako revanš za to, že ZRS bolo vytlačené zo strany HZDS práve z niektorých finančných inštitúcií.

III. Parametre ekonomického systému

Analyzujeme mieru liberálnosti slovenského ekonomického systému na základe metodológie používanej pri zostavovaní každoročnej spoločnej publikácie The Feritage Foundation a The Wall Street Journal s názvom The Index of Economic Freedom.

Umiestnenie SR a väčšiny ostatných postkomunistických krajín v posledných troch rokoch je uvedené v nasledovnej tabuľke

Tab. č.2

Index ekonomickej slobody niektorých, najmä postkomunistických krajín

Poradie v r.97	Krajina	Index 1995	Index 1996	Index1997
1.	Hong - Kong	1,25	1,25	1,25
2.	Singapúr	1,25	1,30	1,30
12.	Česká rep.	2,10	2,00	2,05
25.	Estónsko	2,25	2,35	2,35
64.	Maďarsko	2,80	2,90	2,90
69.	Lotyšsko	-	3,05	2,95
77.	Slovensko	2,75	2,95	3,05
80.	Litva	-	3,50	3,10
83.	Slovinsko	-	3,35	3,10
85.	Poľsko	3,25	3,05	3,15
98.	Rumunsko	3,55	3,70	3,40
108.	Bulharsko	3,50	3,50	3,60
117.	Rusko	3,50	3,50	3,65
128.	Bielorusko	3,65	3,55	3,85
135.	Ukrajina	3,90	4,00	4,05
150.	Severná Kórea	5,00	5,00	5,00

Zdroj: The Index of Economic Freedom, prevzaté z TRANSITION, The Newsletter about Reforming Economies, The World Bank, Volume 7, December 1996, str. 23

Index ekonomickej slobody môže nadobúdať hodnoty od 1 do 5. Tento výsledný index vzniká ako aritmetický priemer desiatich známok, ktorými sa hodnotí miera dosiahnutej ekonomickej slobody v desiatich ekonomických oblastiach. Jednotka znamená najvyššiu možnú mieru ekonomickej slobody, päťka naopak absolútnu ekonomickú neslobodu. Autori zadeľujú krajiny podľa miery dosiahnutej ekonomickej slobody do nasledovných skupín:

- index v intervale 1,00 - 1,99 slobodné
- 2,00 - 2,99 prevažne slobodné
- 3,00 - 3,99 prevažne neslobodné
- 4,00 - 5,00 neslobodné

Je samozrejmé, že podobné rebríčky nemožno preceňovať, napriek tomu vo vyššie uvedenej tabuľke zaujme skutočnosť, že Slovenská republika dosiahla zo všetkých porovnávaných krajín za tri roky najvyššie zhoršenie indexu (o 0,3), na ďalších miestach podľa výšky zhoršenia sú Bielorusko (0,2), Rusko (0,15) a Ukrajina (0,15). Tiež platí, že len SR a Ukrajina dosahovali počas troch rokov nepretržité zhoršovanie svojho indexu a taktiež len SR a Ukrajina sa počas tohoto obdobia dostali zo slobodnejšieho pásma do pásme menej slobodného. Tieto skutočnosti sú závažné najmä z toho dôvodu, že ako ekonómovia, ale aj

politológovia a sociológovia vedia, v spoločenskom a ekonomickom vývoji sú omnoho dôležitejšie prevládajúce trendy a tendencie oproti stavu k určitému momentu. A aj uvedené údaje z indexu ekonomickej slobody, ale aj všetky ostatné analyzované fakty a súvislosti svedčia o tom, že tendencia vývoja slovenskej ekonomiky je zlá a nebezpečná.

Iným príkladom, ktorý potvrdzuje vyššie konštatovanú nepriaznivú tendenciu, je rating investičného rizika v jednotlivých krajinách, ktorý dvakrát ročne zostavuje časopis Euromoney. Za rok 1996 bol tento rating publikovaný v marci a v septembri. Slovensko sa spomedzi 178 hodnotených krajín nachádzalo na 49 mieste, pričom z ostatných tranzitných krajín pred nami boli Slovinsko (34), Česká republika (35), Čína (40) a Maďarsko (44). Toto umiestnenie nie je zlé, horšie však je, že tendencia Slovenska je aj v tomto ratingu negatívna, na rozdiel od absolútnej väčšiny ostatných tranzitívnych krajín, ktoré v rebríčku väčšinou stúpajú, my klesáme. V septembri 1996 zaznamenali spomedzi 32 tranzitívnych krajín pokles v poradí rebríčka len osem (Slovensko, Albánsko, Kazachstan, Bielorusko, Uzbekistan, Kirgizstan, Turkmenistan a Severná Kórea). (Prameň: Euromoney, prevzaté z TRANSITION, 7/96)

Urobme stručnú analýzu a rámcovú predikciu desiatich oblastí, v ktorých býva hodnotená miera liberálnosti ekonomiky podľa indexu ekonomickej slobody podľa The Heritage Foundation a The Wall Street Journal. (Pozn. - analýzy a predikcie sú vlastné, z citovného zdroja sú prevzaté len kritériá, či skôr oblasti hodnotenia).

III.1. Obchodná politika

Hlavným kritériom hodnotenia je výška colných sadzieb a netarifných bariér. Slovensko dosiahlo v tejto oblasti v indexe ekonomickej slobody v roku 1995 známku 2 a v roku 1997 taktiež známku 2.

SR má v zásade veľmi nízku úroveň colných a necolných bariér v zahraničnom obchode (za rok 1996 tvorili príjmy z ciel vrátane dovoznej prirážky len 2,95% celkovej hodnoty importu a len asi 1,7% HDP). Priemerná colná sadzba je asi 5,5%. Zároveň je Slovensko veľmi otvorenou krajinou s vysokým podielom zahraničného obchodu na HDP (v roku 1996 tvoril súčet dovozu a vývozu tovaru asi 104,7% HDP a vývoz tovaru asi 46,7% HDP).

Zároveň je potrebné poukázať na narastajúci deficit obchodnej bilancie, ktorý za rok 1996 dosiahol 64 537 mil. Sk (asi 11,1% HDP) a rýchlo rastie aj v prvých mesiacoch roka 1997. Pod tlakom tejto skutočnosti sa začínajú objavovať skryté aj otvorené úvahy o riešení tohoto problému formou prijatia administratívnych antiimportných opatrení. Vyhliadky v tejto oblasti nie sú optimistické. Rast obchodného deficitu je vyvolávaný predovšetkým z dôvodu oneskorenia reštrukturalizácie ekonomiky, čo je zase zapríčinené najmä minimálnym prílevom zahraničných investícií, neexistenciou bankrotov a spôsobom, akým sa na Slovensku privatizuje. Vývoz tovaru zo Slovenska stojí predovšetkým na málo sofistikovanej výrobe založenej na cenovej konkurencieschopnosti. Táto však neustále klesá z dôvodu rastu vývozných cien produkcie vplyvom rastu mzdových nákladov (v roku 1996 vzrástla produktivita v priemysle o 2,5%, kým reálne mzdy o 8,4%) a vplyvom skrytej revalvácie (v dôsledku vyššej domácej inflácie pri fixnom kurze meny k voľným menám). Minimálny prílev zahraničných investícií okrem oneskorenia reštrukturalizácie spôsobuje, že deficit bežného účtu nie je dostatočne kompenzovaný prebytkom kapitálového účtu, čo spôsobuje pokles devízových rezerv a očakávaný tlak na riešenie problému buď formou devalvácie, alebo formou administratívnych protiimportných opatrení.

Existuje reálne riziko, že vládna koalícia uprednostní administratívne opatrenia, čo bude znamenať neudržanie dnešnej, relatívne liberálnej obchodnej politiky SR.

III.2. Zdanenie

V indexe ekonomickej slobody dosiahla SR za túto oblasť v roku 1995 aj v roku 1997 známku 4,5, ktorá svedčí o veľmi vysokej miere zdanenia, ktorá nestimuluje ekonomický rozvoj a ekonomickú iniciatívu.

Slovenská republika skutočne patrí ku krajinám s najvyššími daňami, a to ako z hľadiska výšky priamych aj nepriamych daní, tak aj z hľadiska progresivity daní.

Daň z príjmu progresívne rastie od 20% do 47%, daň zo zisku (corporate tax) je 40%, daň z pridanej hodnoty 23% (u vybratých výrobkov, najmä potravín 6%), povinné poistné dávky (social contribution tax) sa odvádzajú vo výške 50% mzdových nákladov.

Podľa údajov Slovenskej obchodnej a priemyselnej komory sa v rokoch 1993 - 1996 zvýšilo daňové zaťaženie podnikateľských subjektov merané zloženou daňovou kvótou z 36,8% v roku 1993 na vyše 45% v roku 1996. Priemerná úroveň tohoto ukazovateľa v krajinách OECD dosahuje 38,7% a čo je ešte dôležitejšie, má klesajúcu tendenciu (v krajinách OECD). (Slovenský profit 6/97). Pritom napr. len zákonom na podporu zahraničného obchodu, ktorý bol prijatý začiatkom roka 1997 a podľa ktorého exportéri aj importéri povinne prispievajú do tohoto fondu, sa daňové zaťaženie ďalej zvýšilo.

Z hľadiska predikcie daňového zaťaženia v budúcnosti je dôležité a závažné, že rastie miera expanzie fiškálnej politiky, najmä rastú verejné výdavky štátu na štátnu administratívu a na verejné investície (diaľnice, priehrady, jadrová elektrárň). Verejná spotreba obyvateľstva (najmä výdavky na zdravotníctvo, školstvo) sa škrtí spôsobom, ktorý nebude možné dlhodobo udržať a ktorý hrozí narušením sociálneho zmieru. V tejo súvislosti sa teda najmä na strane výdavkov štátneho rozpočtu neuskutočňuje politika, ktorá by v najbližšom období umožnila pokles daňového zaťaženia, alebo aspoň zastavenie jeho zvyšovania.

Ďalším problémom je, že sa nevytvárajú predpokaldy na znižovanie výšky povinných platieb do poistných fondov (50% z výšky miezd) takým reformovaním tohoto systému, ktorý by umožnil jeho zefektívnenie a zlacnenie.. Napr. v oblasti dôchodkového zabezpečenia vláda sa ešte ani nezačala zaoberať myšlienkou prechodu od neudržateľného (čoraz drahšieho a neefektívnejšieho) priebežného financovania (pay as you go) k financovaniu fondovému. (podrobnejšie o tomto probléme viď Mikloš, /10/).

Na Slovensku počas posledných rokov, najmä rokov 1995 - 1997 rýchlo rastie tzv. vnútorný dlh, a to ako priamy, tak aj nepriamy dlh. Priamy rastie najmä prostredníctvom rastu deficitu bežného účtu, vydaním privatizačných dlhopisov (istina 35 mld. Sk) s veľmi pochybnými možnosťami ich plného krytia po dobe splatnosti, rastom deficitu fiškálneho okruhu (štátny rozpočet, poistné fondy a miestne rozpočty). Nepriamy vnútorný dlh je daný napr. odkladaním liberalizácie cien elektriny, tepla, vody, plynu, bývania. Práve rast tohoto vnútorného dlhu bude najväčšou prekážkou znižovania dnového zaťaženia a bude skôr tlačiť na jeho zvyšovanie. Z týchto skutočností nevyplývajú pre prognózovanie výšky dnového zaťaženia v SR pozitívne predpoklady.

III.3. Spotreba vlády a kompetencie vlády

V tejto oblasti dosiahla SR v indexe ekonomickej slobody známku 3 aj v roku 1995 aj v roku 1997.

Podiel výdavkov štátneho rozpočtu na HDP tvoril v roku 1996 asi 33%, v skutočnosti však podiel výdavkov štátu na HDP bol omnoho vyšší, pretože do tohoto čísla nie sú započítané výdavky miestnych rozpočtov, ani výdavky štátnych fondov a poistných fondov. Práve

prostrednítvom tzv. štátnych fondov pritom prebieha čoraz väčší podiel financovania štátnych výdavkov, najmä v oblasti expandujúcich štátnych investícií.

Kompetencie vlády by sa postupnou privatizáciou mali znižovať, avšak z viacerých dôvodov toto znižovanie vplyvu nie je úmerné rastu pomeru súkromného sektora. Dôvodom je najmä prepájanie politickej a ekonomickej moci (rodiaca sa plutokracia), ale aj zákony ako je zákon o cenách, zákon o strategických podnikoch a pod. (viď II.3.1. a II.3.2.).

Z týchto dôvodov (ako aj z dôvodov uvedených v časti III.2.) je predikcia miery a spôsobov ingerencie štátu v budúcnosti veľmi obtiažna a bude závisieť predovšetkým od politického vývoja a od toho, ako si budú budúce politické reprezentácie vedieť poradiť s rozbujným klientelizmom a s narastajúcou plutokraciou.

III.4. Monetárna politika

Skóre SR v rokoch 1995 a 1997 je rovné 3. Keďže hlavným kritériom hodnotenia v tejto oblasti je výška inflácie, musíme konštatovať, že toto hodnotenie je nespravodlivé, nakoľko SR mala aj v roku 1995 aj v roku 1996 najnižšiu infláciu zo všetkých transformujúcich sa krajín, a v oboch rokoch napríklad nižšiu ako ČR, pričom známka ČR za rok 1997 je rovná 2 (medzinárodné porovnanie viď v tab. č. 1).

Slovenská republika skutočne v oblasti inflácie najmä vďaka veľmi zodpovednej a kvalifikovanej politike NBS dosiahla veľmi dobré výsledky. Otáznejšia je už udržateľnosť týchto výsledkov.

Problematičnosť udržateľnosti nízkej inflácie je daná najmä menovými dôsledkami vyššie spomínaného narastania vnútorného aj vonkajšieho zadĺženia, ako aj rastúcim rozporom medzi narastajúcou expanziou fiškálnej a reštrikciou menovej politiky. V dôsledku tohoto rozporu narastá aj napätie medzi vládou a NBS, ktoré môže viesť k oslabeniu nezávislosti NBS a k hrozbe menovej destabilizácie a teda vysokej inflácie. Akj keď predikcie sú obtiažne, dá sa predpokladať, že v roku 1997 nebude možné udržať infláciu z roku 1996 (5,4%).

Jedným z kanálov oslabujúcich nezávislosť menovej politiky NBS sa môže stať novo konštituovaná EXIM banka, ktorá bola zriadená osobitným zákonom koncom roka 1996 a ktorá neodlieha bankovému dohľadu NBS, ale dozoru ministerstva financií. Hrozí tak reálne nebezpečenstvo, že táto banka sa stane prírodným kanálom nekontrolovaného a emisnou bankou neovplyvniteľného prílevu peňazí do ekonomiky, pričom toto riziko je o to nebezpečnejšie, o čo viac sa rozchádzajú expanzívne zámery ministerstva financií a reštriktívne zámery NBS. Na margo zámeru zriadiť EXIM banku v tomto režime sa negatívne vyjadrila aj misia MMF z októbra 1996, ktorá vo svojom memorande uviedla, že "misiu znepokojujú plány poskytnúť istú úlohu v dohľade a v menovom riadení Export - Import banke, ktorá sa má zriadiť v budúcom roku. Misia nepozná žiadnu krajinu, kde by podobná inštitúcia mala takúto úlohu a dôrazne odrádza pred realizáciou tohoto plánu." (Správa misie MMF /14/)

III.5. Zahraničné investície

Skóre SR sa v tejto oblasti zhoršilo, kým v Indexe 1995 to bola dvojka, za rok 1997 už trojka. Prílev zahraničných investícií do SR je skutočne jednou z evidentných slabín. V porovnaní so susednými postkomunistickými krajinami je objem priamych zahraničných investícií omnoho nižší a čo je ešte horšie tendencia k obratu neexistuje. V roku 1995 sa oproti roku 1994 zdvojnásobil objem všetkých priamych zahraničných investícií, ktoré prišli do postkomunistických krajín ako celku, kým v SR bola tendencia opačná - objem kapitálu v roku 1995 bol nižší ako v roku 1994. Kým v roku 1994 bol prírastok priamych zahraničných investícií 19,3 mil.USD, v roku 1995 to bolo len 17,8 mil. USD. Príčinou je predovšetkým

diskriminácia v privatizácii, zlý politický imidž Slovenska, neprehľadnosť a korupcia v štátnej správe, nepredvídateľnosť budúceho politického a čiastočne aj ekonomického vývoja. K významnejšej zmene nedošlo ani v súvislosti s tzv. treťou vlnou privatizácie, v rámci ktorej boli očakávaná, že domáci insideri, ktorí kúpili podniky v priamych predajoch za nízke ceny, sa budú snažiť rýchlo ich už za reálne ceny a teda zo ziskom odpredať do zahraničia. Ani nízke ceny na kapitálovom trhu nevedia pritiahnúť dostatok investorov, čo zase súvisí s tým, že portfólioví investori sú odrádzaní neprehľadnosťou trhu a neexistenciou ochrany minoritných akcionárov.

Na súvislosti nízkeho prílevu zahraničných investícií a spôsobu privatizácie upozornil aj MMF, ktorý vo svojom memorande z októbra 1996 uviedol, že "zahmlenosť tohoto procesu (privatizácie, pozn. I.M.) odrádza potenciálnych zahraničných investorov od toho, aby do tohoto procesu vstupovali do takej miery, ako v ostatných transformujúcich sa ekonomických v strednej Európe, čím Slovensko prichádza o príslušný prílev zahraničného know-how a kapitálu." (Správa Misie MMF, /14/).

III.6. Banková politika

V hodnotení za roky 1995 a 1997 SR obdržala známku 3.

V SR existuje veľmi prísny systém udeľovania bankových licencií a pomerne prísny dohľad centrálnej banky nad činnosťou komerčných bánk. Domnievame sa, že prísny dohľad je najmä z hľadiska špecifických transformačných problémov potrebný, pri udeľovaní licencií by však bol účelný oveľa liberálnejší, najmä však transparentnejší postup. Príliš veľkú váhu pri povoľovaní činností bánk hrajú politické, namiesto vecných kritérií.

Hlavným problémom komerčných bánk v SR je vysoký podiel najväčších štátnych bánk na trhu a zároveň ich problematický stav, najmä z hľadiska problematických úverov, poskytnutých sčasti ešte za komunizmu a sčasti už v deväťdesiatych rokoch. O veľkých rozdieloch medzi domácimi bankami a bankami so zahraničným kapitálom svedčia napr. rozdiely v koeficiente úverového rizika, ktorým sa meria potreba tvorby opravných položiek na 1 Sk poskytnutých úverov. K 30.6.1996 bol KÚR u domácich bánk 0,378, u bánk so zahraničným kapitálom 0,098 a u pobočiek zahraničných bánk 0,173. Veľká váha domácich bánk je zrejmä aj z toho, že celkový KÚR bol 0,311. (Zdroj: Koncepcia ozdravenia a vývoja bankového sektora SR, Ministerstvo financií SR, Bratislava, december 1995).

Hlavným rizikom budúceho vývoja komerčného bankovníctva v SR je snaha najväčších dlžníkov týchto bánk o vlastnícke ovládnutie týchto bánk. Mečiarova vláda sa práve o takúto privatizáciu bánk snaží, čo je veľmi nebezpečné, pretože to neprispieje k ozdraveniu týchto bánk, naopak hrozí to ich kolapsom. Pred takýmto vývojom varoval aj MMF, ktorý v už citovanej správe misie z októbra 1996 uviedol, že "Misia víta rozhodnutie (NBS) neumožniť priemyselnému podniku prevziať jednu z najväčších bánk, v ktorej je hlavným dlžníkom". MMF mal dlžníkom na mysli VSŽ a.s. a bankou IRB. Ako je uvedené vyššie (II.2.1.5.), banka bola dlžníkom ovládnutá napriek nesúhlasu NBS.

Vláda sa v prípade privatizácie bánk dostala do slepej uličky, pretože ich nemožno zmysluplne (teda tak, aby to vytvorilo podmienky pre ozdravenie a reštrukturalizáciu) privatizovať bez účasti zahraničných investorov.

Parlamentná opozícia, aby zabránila privatizácii bánk do rúk ich dlžníkov, sa pokúša zablokovať privatizáciu do roku 2003. To určite tiež nie je najšťastnejšie riešenie, aj keď v porovnaní s ovládnutím bánk dlžníkmi predsa len asi lepšie. Z hľadiska potrebného ozdravenia bankového sektora sú teda vyhliadky problematické.

III.7. Regulácia miezd a cien

V rebríčku 1995 aj 1997 hodnotené známkou 3.

V SR existuje minimálna mzda. Regulácia cien je zavedená síce u malého počtu položiek (asi 3%), problémom však je, že práve u takých položiek, ktoré majú vysokú váhu v spotrebnom koši (potraviny, nájomné, električka, voda, plyn, teplo).

Najväčším problémom sa javí trhovo nekonformný zákon o cenách (podrobne vid' II.3.1.).

III.8. Vlastnícke práva

Známka 2 v rebríčku 1995 a 3 v roku 1997.

Ide skutočne o jednu z najproblematickejších oblastí. Súvisí to s vyššie popísaným procesom privatizácie a so snahou o obmedzovanie vplyvu tzv. nových štruktúr zo strany starých štruktúr.

Z hľadiska nespochybniteľnosti vlastníckých práv je samozrejme dnešná privatizácia veľmi problematická. Za prvé preto, že sa pri nej veľmi často porušujú zákony (najmä v súvislosti s úplatkami a s fingovanými oficiálnymi a utajenými skutočnými vlastníkmi a v tej súvislosti aj s rozsiahlymi daňovými únikmi a s nelegálnym vývozom prostriedkov do zahraničia).

Vlastnícke práva boli protizákonne zo strany štátu porušené napr. v prípade PSIS. K narušeniu vlastníckeho práva došlo zo strany štátu voči investičným fondom, ktoré boli riadne zaregistrované do druhej vlny a v súlade so slovenskými zákonmi začali počas predkola na jeseň 1994 s akvizičnou činnosťou voči majiteľom investičných kupónov.

Vynaložili na to prostriedky vo výške miliárd korún, o ktoré potom prišli keď nová vláda V. Mečiara už rozbehnutú kupónovú privatizáciu pod tlakom starých štruktúr zrušila napriek tomu, že jej pokračovanie mala vo svojom programovom vyhlásení vlády. Medzi poškodenými fondami bolo aj mnoho zahraničných, najmä rakúskych.

Vlastnícke práva veľmi úzko súvisia s efektívnosťou ich ochrany zo strany bezpečnostného a súdneho systému. Obmedzovanie vlastníckych práv je dané aj zahltenosťou súdov a tým veľmi dlhými lehotami ich rozhodovania, ako aj prípadmi nerešpektovania rozhodnutia súdu zo strany štátnych orgánov.

Závažná je otázka dnešného asymetrického postavenia veriteľa a dlžníka, keď postavenie veriteľa je omnoho nevýhodnejšie ako postavenie dlžníka. To samozrejme taktiež obmedzuje vlastnícke práva, pretože uľahčuje dlžníkovo protiprávne nakladanie s majetkom veriteľa napriek jeho nesúhlasu. Tento problém priamo súvisí aj so zablokovanosťou procesu bankrotov. Do konca roka 1996 súdy obdržali asi 4000 podaní na konkurz a vyrovnanie, doteraz boli podľa zákona ukončené len dva prípady, zákon pritom platí od roku 1993. (jThe World Bank /19/). Vláda namiesto spriechodnenia procesu bankrotov zmenou zákona, postupuje opačným spôsobom. Vyberá spod už tak nefunkčného zákona tzv. strategické podniky, štátne podniky, a najnovšie aj podniky, ktoré chce ozdravovať v privilegovanom režime tzv. revitalizácie (vid' II.2.2).

Perspektíva v tejto oblasti je znejasňovaná najmä čoraz väčším ignorovaním zákonov a trhovej, ale aj základnej ľudskej etiky, pričom veľmi závažným faktorom akcelerujúcim takéto javy je zrejme aj skutočnosť, že sama vláda a najvyšší štátni úradníci opakovane porušujú zákony a etické normy. Najlepším príkladom je množstvo protiústavných účelových legislatívnych predpisov, schválených dnešnou vládou koalíciou počas posledných dvoch rokov.

III.9. Regulácia, korupcia

Známky - 1995 dvojka, 1997 trojka.

Ak sme pri menovej politike uviedli, že známka 3 je nespravodlivo zlá, tak pri trojke za oblasť regulácie a korupcie je zrejme trojka nespravodlivo dobrá.

Počas posledných dvoch rokov nadobudla korupcia a klientelizmus obrovské rozmery. Rýchlo rastie miera určovania víťazov nie na trhu prostredníctvom konkurencie, ale prostredníctvom priameho či nepriameho zneužitia vplyvu štátu. Tento proces sa najskôr rozvinul v procese privatizácie, dnes sa však šíri aj vo všetkých ostatných ekonomických oblastiach. Jeho výsledkom je rodiaca sa plutokracia, ktorá problémy, do ktorých sa dostala zneužívaním moci v minulosti nie je schopná riešiť inak, než ešte intenzívnejším zneužívaním moci v súčasnosti a budúcnosti. Zďaleka pritom nejde len o oblasť ekonomickú, ale taktiež napr. o zneužívanie tzv. verejnoprávnych médií, tajnej služby, polície atď., atď. Korupcia a klientelizmus sú problémom v každej transformujúcej sa krajine. Na rozdiel od ostatných krajín V4 je však prípad Slovenska odlišný v tom, že tu je klientelizmus programovo organizovaný z najvyšších miest za účelom získania a udržania si nekontrolovanej a neobmedzenej politickej a ekonomickej moci.

III. 10. Čierny trh

V indexe ekonomickej slobody trojka v obidvoch rokoch.

Je veľmi obtiažne odhadnúť podiel čierneho trhu na HDP. Vzhľadom na spôsob privatizácie, mieru korupcie, vysokú daňovú zaťaženosť, vysoké povinné poistné odvody, vysokú nezamestnanosť, nízke a klesajúce právne vedomie a nízku efektívnosť odhaľovania ekonomickej kriminality možno konštatovať, že podiel čiernej ekonomiky je zrejme značný a v rokoch 1995 -1997 možno opodstatnene predpokladať jej nárast. Problémom je, že terajší, ani v najbližšom čase pravdepodobný vývoj neumožní jej výraznejšie zníženie.

III.11. Zhrnutie

Naša analýza potvrdzuje objektívnosť poklesu SR v rebríčku ekonomickej slobody (The Heritage Foundationa & The Wall Street Journal), aj keď napr. v oblasti menovej politiky je hodnotenie neprímerane príkre. Za závažnejšiu však považujeme skutočnosť, že podľa analýzy dnešného stavu a možností budúceho vývoja nie je možné predpokladať v najbližšom období pozitívny zvrät, naopak, hrozí zrejme ďalší ústup z tých liberalizačných pozícií, ktoré boli dosiahnuté v rokoch 1989 - 1994.

Analýza ukazuje, že pozitívne makroekonomické výsledky SR v rokoch 1994 - 1996 sú skôr výsledkom liberalizačného procesu v rokoch 1990 - 1994, ako výsledkom politiky v rokoch 1995 - 1997. Časové oneskorenie dôsledkov za príčinami je v ekonomických procesoch úplne bežné.

Hospodárska politika v rokoch 1995 - 1997 nevytvára predpoklady na dlhodobé udržanie pozitívnych makroekonomických výsledkov. Nekontrolovateľné prepájanie a koncentrácia politickej a ekonomickej moci, nerešpektovanie zákonov a pravidiel hry, narušanie princípu slobodnej súťaže, účelová legislatíva porušujúca princíp rovnosti a zvyhodňujúca úzke skupiny na úkor väčšiny, určovanie víťazov a porazených z moci štátu, bujnajúca korupcia, centralizácia verejnej správy, nekontrolovateľnosť a nepostihnuteľnosť štátnych úradníkov a vyvolených plutokratov - to všetko sú javy, ktoré ak presiahnu kritickú mieru, tak sa skôr či neskôr musia prejaviť v podobe klesajúcej konkurencieschopnosti a efektívnosti ekonomickeho systému, v podobe zaostavania krajiny s takýmto ekonomickým systémom za krajinami, ktorých inštitucionálne usporiadanie je založené na liberálnych hodnotách. Teória a prax totiž zhodne ukazujú, že práve inštitucionálne usporiadanie je tým, čo rozhoduje o tom, či krajina využíva svoj potenciál a prosperuje, alebo či len vegetuje. Ako hovorí Mancur Olson "príjem na hlavu určujú skôr inštitúcie a politika, ktoré si štát zvolí a nie prírodné zdroje alebo počiatkové nedostatky. Chudobné krajiny, ktoré si zvolia dobré inštitúcie a politiku, môžu ekonomicky rásť oveľa rýchlejšie ako bohaté." A na inom mieste dopĺňa, že veľké zisky "sú dosiahnuteľné tam, kde existujú inštitúcie, ktoré presadzujú

kontrakty nestranné a ktoré vedú zaistiť vlastnícke práva. .... Je to v prvom rade štruktúra stimulov, ktorá určuje ekonomické výkony." (SME, 28.2.97).

Na margo v úvode položenej otázky, či skutočne na Slovensku vzniká singapúrsky model politicky autoritatívneho a ekonomicky liberálneho modelu možno konštatovať, že tomu tak zďaleka nie je. Ide skôr o politicky semiautoritatívny režim s klientelistickým ekonomickým systémom s hrozbou prerastenie do plutokracie.

IV. Aký ekonomický systém sa formuje na Slovensku sedem rokov po páde komunizmu?

V ekonomickej oblasti na Slovensku dochádza k dvom protismerným pohybom. Na jednej strane je to pohyb smerom k otvorenej trhovej ekonomike západného typu, a to najmä prostredníctvom rastu podielu privátneho sektora, otvorenosťou ekonomiky, postupujúcim procesom pridružovania SR k EÚ, liberalizáciou kapitálového účtu platobnej bilancie, budovaním inštitúcií kapitálového trhu, udržiavaním rozumnej menovej a fiškálnej politiky. Na druhej strane dochádza v rastúcej miere k negatívnym a nežiadúcim javom, ktoré sú v rozpore so systémovými a vecnými charakteristikami otvoreného trhového systému západného typu a ktoré sú podrobne popísané vyššie. Ukazuje sa, že tieto javy, najmä expandujúci klientelizmus a prepojenie politickej a ekonomickej moci sú najmä dôsledkom snahy Mečiara a jeho spojencov o udržanie si čo najmenej limitovanej moci. Inak povedané, praktická hospodárska a transformačná politika je predovšetkým podriadená kritériu udržania si politickej moci bez ohľadu na metódy používané v ekonomickej či politickej oblasti. Problémom je, že takéto správanie sa vládnej moci vedie k neodvratnej a čím ďalej tým intenzívnejšej erózii systémových a vecných charakteristík typických pre otvorený, západný ekonomický systém. Inštitucionálne zmeny potrebné na úspešné pokračovanie transformácie sú zastavené, alebo aspoň paralyzované prevládnutím mocenských a ekonomických záujmov. Dá sa to povedať aj tak, že za fasádou pozitívnych makroekonomických výsledkov slovenskej ekonomiky prebiehajú s čoraz väčšou intenzitou nebezpečné procesy, ktoré môžu znamenať neodvratnú rusifikáciu spoločenských a ekonomických pomerov na Slovensku. O rusifikácii môžeme hovoriť v dvojakom zmysle. Jednak máme na mysli prevládnutie dnes v Rusku bežných pomerov, o ktorých predseda ruskej liberálnej strany Jablko, Grigorij Javlinskij, v denníku Financial Times 31.1.1997 píše: "Nová vládna elita nie je ani demokratická, ani komunistická, nie je ani konzervatívna ani liberálna a nie je ani červená, ani zelená. Je iba chamtivá, nenásytná a pažravá. Nemôže riešiť dôležité sociálne a ekonomické otázky, ale len tie, ktorých výsledkom je vlastná okamžitá moc a majetok." Na inom mieste Javlinskij uvádza, že "absencia inštitucionálnych zmien počas transformácie k trhu nevyhnutne vedie k ekonomike semikriminálneho charakteru, čo bráni rozvoju priemyslu."

Druhý zmysel pojmu rusifikácia pomerov na Slovensku vyplýva z hroziacej a už dnes v určitej miere reálnej hrozby prenikania a presadenia sa ruských oficiálnych aj neoficiálnych, politických, ekonomických, vojenských záujmov, vrátane narastania ekonomického a politického vplyvu semikriminálnych a kriminálnych štruktúr.

Jedným z charakteristických znakov dnešnej ruskej reality je neúmeraná koncentrácia politickej a ekonomickej moci v rukách úzkej skupiny ľudí a to najmä prostredníctvom narastajúceho nominálneho aj reálneho politického vplyvu ekonomicky najsilnejších subjektov. Rem Viachirev, prezident Gazpromu (dnes už súkromného a zrejme najbohatšieho podniku v Rusku) a nástupca dnešného premiéra Černomyrdina na tomto poste, sa v tejto súvislosti vyjadril veľmi jasne: "Každý kto príde k moci (myslí sa v Rusku, pozn. I.M.), musí usporiadať svoje vzťahy s Gazpromom, pretože bez Gazpromu nebude môcť usporiadať vôbec nič". (Rutland, /13/, citované podľa Duleba, /1/). Iný vplyvný podnikateľ Boris

Berezovskij, okrem iného majiteľ celoštátnej ruskej televízie, ktorý vykonáva funkciu zástupcu tajomníka ruskej bezpečnostnej rady, sa zase vyjadril nasledovne: "Ja a ďalších šesť veľkých podnikateľov ovládame viac ako polovicu ruskej ekonomiky. Je preto logické, že hovoríme do politických otázok".

Vyššie naznačená obava z ruských pomerov vôbec neznamená, že v Rusku sa nemôže časom presadiť relatívne štandardná trhovú ekonomika. Dá sa však s určitosťou predpokladať, že ruský model transformácie cez plutokratický, klientelistický a semikriminálny ekonomický systém bude znamenať dlhšiu a strastiplnejšiu cestu, navyše s veľmi neistým koncom.

Je kľúčovo dôležité, či sa spoločnosť a jej politické elity snažia eliminovať prirodzene v každej postkomunistickej spoločnosti existujúci priestor na plutokraciu, klientelizmus a kriminalizáciu ekonomického systému, alebo či naopak rozširovanie tohoto priestoru vedome stimulujú a využívajú na získanie neobmedzenej politickej moci a ekonomického prospechu .

A práve o tom je otázka, aký systém sa presadí na Slovensku - o tom, či sa podarí zvrátiť v rokoch 1995 - 1997 nastúpený trend vedomého budovania plutokratického, klientelistického a semikriminálneho systému. Najvýstižnejším indikátorom toho, do akej miery sa podarí tento nebezpečný trend zvrátiť bude miera úspešnosti pridružovania SR do EÚ. Problém však musí vyriešiť samotná SR, členstvo v EÚ je síce istou zárukou proti rusifikácii pomerov v SR, a však do EÚ bude SR prijatá len vtedy, ak presvedčí, že rešpektuje politické a ekonomické kritériá EÚ a že teda rusifikácia pomerov nehrozí.

Pozn. Názory na reformnú cestu po roku 1994 a na rusifikáciu slovenských pomerov sú rôzne. Peter Staněk , v rokoch 1995- 1996 ekonomický poradca premiéra Mečiara a dnes štátny tajomník ministerstva financií tvrdí, že Rusov "zaujala slovenská cesta transformácie ekonomiky ktorá začala prinášať plody v posledných troch rokoch" a že "Rusko má záujem o transformačné know - how, ktoré sa začalo uplatňovať najmä po roku 1994". Je to vraj motivované aj tým, že "rady západných poradcov tejto krajiny pri transformácii nepomohli". Staněk dokonca tvrdí, že "o slovenský model prejavila záujem aj Svetová banka, ktorá by mohla jeho aplikovanie ponúknuť iným transformujúcim sa krajinám". (TREND, 15.1.1997, str. 9A).

POUŽITÁ LITERATÚRA

1. Duleba, A.: Slovensko ruské obchodné vzťahy. Viac otázok ako odpovedí. Hlaný referát na Diskusnom klube M.E.S.A.10 a TREND-u, 22.1.1997
2. Javlinskij, G.: The Chain of Calamities, The Financial Times, 31.1.1997
3. Marcinčin, A.: Slovakia: The Family Circles Privatization, Centrum pre hospodársky rozvoj, Bratislava, 1996
4. Michal, Jan, Š.: Komparativní ekonomické systémy, Universita Karlova, Praha 1994
5. Mikloš, I.: Corruption Risks in the Privatisation Process. Windsor Klub, Bratislava 1995.

6. Mikloš, I.: Transformácia hospodárstva SR a fungovanie hospodárskeho systému. In: Zmena hospodárskeho systému. Konrad Adenauer Stiftung, Praha, 1996
7. Mikloš, I.: Privatizácia. In: Bútorá, M. - Hunčík, P. (edts.): Slovensko 1995. Súhrnná správa o stave spoločnosti, Nadácia Sándora Máraiho, Bratislava 1996
8. Mikloš, I. - Žitňanský, E.: Ekonomika. In: Bútorá, M. - Hunčík, P. (edts.): Slovensko 1995. Súhrnná správa o stave spoločnosti, Nadácia Sándora Máraiho, Bratislava 1996
9. Mikloš, I. - Nižňanský, V. - Žárska, E.: Nový systém financovania samospráv. Nadácia pre podporu lokálnej demokracie, Bratislava 1996
10. Mikloš, I.: Systém dôchodkového zabezpečenia - časovaná bomba a čo s ňou. Príspevok na Konferencii SPACE v Bratislave 22.11.1996, publikované v Národnej obrode, 4.12.1996
11. Olson, M.: Záhada ekonomického rastu, SME, 28.2.1997
12. Programové vyhlásenie vlády SR, parlamentná tlač, Bratislava, január 1995
13. Rutland, P.: Russia's Energy Empire Under Strain. In: Transition, Vol.2, No. 9
14. Správa misie Medzinárodného menového fondu. In: Informácia o správe misie MMF ..., materiál na rokovanie vlády SR, Bratislava, december 1996
15. Správa o kontrole trhu s obilím za rok 1995 a prvý štvrt'rok 1996, parlamentná tlač, Bratislava, september 1996
16. The Index of Economic Freedom, The Heritage Foundation, 1995, 1996, 1997
17. Transition. The Newsletter about Reforming Economies. World Bank, 1995 - 1997.
18. Transition Countries' Risk Rating. Euromoney 1996.
19. The World Bank Country Economic Memorandum Mission (materiál pre vládu SR), Bratislava, 1996
20. Monitoring mesačníka Business Central Europe, týždenníkov Trend, Slovenský Profit, Plus 7 dní a Domino a denníkov SME, Národná obroda, Pravda, Slovenská republika, Práca a Nový čas.